

L'Església com a institució de crèdit: les quotidianes distribucions de la Seu de Manresa els segles XVIII i XIX

per Llorenç Ferrer i Alòs

La resposta de la Seu de Manresa a la reducció de l'interès dels censals del 5 al 3 % que es produí l'1 d'agost de 1750 fou la disminució del nombre d'eclesiàstics que tenien dret a distribució a un màxim de 50. Els patrons dels beneficis iniciaren un plet contra la Comunitat de Beneficiats per desacord amb la mesura i argumentaven el seu caràcter negatiu «*como a zelador de la honra de Dios y del bien público de la Ciudad pudiéndose con estos 24 beneficios acomodar muchos hijos de ella*».¹

Trobem en aquesta reflexió un dels punts de partida d'aquest treball: la institució eclesiàstica és una de les fórmules que, a l'antic règim, tenien les classes dominants per col·locar els seus fills segons i assolir una reproducció social més barata i un control sobre el cos social més efectiu. L'estalvi en el pagament de la llegítima dels fills capellans mitjançant la fundació de beneficis eclesiàstics i la disminució de la degradació d'aquests fills en impedir que tinguessin descendència legal eren dos dels avantatges d'aquesta col·locació.²

El cost d'aquest manteniment —si realment s'ha de parlar d'estalvi per part d'algun grup social— havia de recaure en els grups socials dominats i, per tant, s'havia de configurar una relació d'explotació capaç de garantir-lo. Drets senyorials, delmes, propietats urbanes i rústiques i, fins i tot, monopolis de determinats subministraments —com les carnisseries o les fleques— eren les formes d'explotació més habituals i potser més conegudes. L'extracció de renda es produïa en aquests casos igual com qualsevol senyor o propietari laic.³

Al costat d'aquests mecanismes d'extracció de renda va aparèixer el derivat

1. *Resolucions velles*, I (5-vi-1756), folis 167-170, Arxiu Històric de la Seu de Manresa (AHSM). Més endavant aprofundirem el tema de la reducció de l'interès dels censals.

2. Una anàlisi més aprofundida d'aquesta qüestió es pot veure a Ll. FERRER ALÒS, *Pàgia i sistema de transmissió de béns al Bages en el s. XVIII*, «I Congrés d'Història Moderna de Catalunya», vol. I (Barcelona 1984), ps. 361-369, i el capítol VI de la nostra memòria de doctorat, *Aproximació a l'estructura agrària de la comarca de Bages en el s. XVIII i primera meitat del s. XIX* (Universitat de Barcelona 1985).

3. A nivell indicatiu, la Seu de Manresa era senyor d'Aguilar de Segarra, tenia el domini eminent damunt una bona part del terme de Manresa, cobrava delmes de verema de les rodalies de la ciutat i era propietària de diverses cases i camps.

del préstec de diners (el censal, el caràcter de préstec del qual es camuflava com una compra del dret a cobrar la pensió anual), que va arribar a constituir una part important de l'ingrés eclesiàstic. L'Església assumia el paper de canalització de la Catalunya del segle XVIII. Calia, simultàniament, que alguns grups socials patissin dèficits crònics i estructurals que els aboquessin a endeutar-se permanentment i amb mecanismes de perpetuació d'aquest. Solament així els censals complien la seva funció de xuclar renda.

L'objectiu de les institucions eclesiàstiques era la renda que permetia la reproducció de la institució com a tal i dels seus individus en particular. Les crisis de recaptació que apareixien en èpoques de males collites o l'esfondrament general de la xarxa censalista s'intentaren resoldre sempre en la línia de no perjudicar la renda. Aquesta racionalitat és fonamental per entendre l'evolució del sistema.

Les Quotidianes Distribucions de la Seu de Manresa ens serveixen com a exemple per analitzar les bases i el funcionament intern de l'Església com a institució de crèdit en els segles XVIII i XIX. És, però, una primera aproximació que cal aprofundir amb altres recerques.⁴

Fills segons, de qui?

De pagesos benestants, petita noblesa i burgesia en ascens al llarg del segle XVIII. En la llarga recerca realitzada en arxius notariais no hem trobat ni un sol eclesiàstic que fos fill d'algun rabassaire o d'algun artesà pobre. L'observació és poc sistemàtica. Els testaments d'eclesiàstics d'un notari de Sallent del 1722 al 1736 proporcionen els següents resultats:⁵

fill de	pagès de mas	10	50 %
	pagès (no específica)	2	10 %
	paraire	5	25 %
	negociant	1	5 %
	mercer	1	5 %
	doctor en medicina	1	5 %

4. He utilitzat el material de l'Arxiu Històric de la Seu de Manresa (AHSM). He d'agrair a Josep M. Gasol tot el que ha fet per posar aquesta documentació al meu abast. Cal dir que la documentació econòmica no està classificada i tampoc no sabem amb exactitud com afectà aquest fons la crema de la guerra civil (l'Arxiu Parroquial fou cremat, com també els llibres d'ús corrent de la col·legiata que es trobaven junt amb aquell). El material utilitzat es divideix en quatre grups:

— *Llibre mestre de censals de la Seu de Manresa*. Recull des del 1741 tots els censals i compres de terres, així com la data de llucidat. S'acaba el 1876. Té d'entrada una gran fiabilitat per al segle XVIII i per al XIX. És un document fonamental per a l'estudi del sistema censalista a Manresa.

— *Llibres d'entrades i eixides*. Comencen el 1698 i s'acaben el 1792. S'hi anotaven tots els ingressos en diner efectiu i les sortides (creacions de censals, compres de terres, etc.). Permet deduir l'origen del capital i calcular-ne l'evolució. El final del 1792 pot anar lligat a la crema de la guerra civil.

— *Comptes de quotidianes*. Comencen el 1711 i s'acaben també el 1792. Registra la renda cobrada anualment i els pagaments realitzats als capellans. Permet calcular la renda anual, la seva composició i què cobraven els eclesiàstics.

— *Deliberacions del Capítol i de la Comunitat de Beneficiats*. Permeten una anàlisi qualitativa del problema i aporten elements per comprendre la fallida del sistema.

5. Notari FERRUSOLA, test. 1722-1736, Arxiu Històric de la Ciutat de Manresa (AHCM).

Aquest notari actuava damunt una important àrea rural, d'aquí el pes aclaparador dels pagesos. La resta formaven part, però, dels grups indicats més amunt. A la dècada del 1770 un sondeig realitzat entre diversos notaris de Manresa ha proporcionat els següents resultats:⁶

<i>capellans</i>		<i>monges</i>	
pagès de mas	3	veler	1
pagès	1	botiguer de draps	1
ciutadà honrat	1	doctor en drets	1
notari	2	negociant	1
adroguer	4	ciutadà honrat	1
blanquer	3		
doctor en drets	3		
sastre	2		
corder	1		

Amb poques excepcions, aquests eclesiàstics, tant homes com dones, sorgien d'uns mateixos grups socials: pagesos de mas, professions liberals i/o petita noblesa i burgesia en ascens. Aquesta selecció social que es realitzava entre els eclesiàstics anava lligada a la normativa que regia des de Trento, segons la qual entre les condicions per ordenar-se sacerdot figurava la possessió d'un títol canònic, que era una garantia que el capellà no estaria a càrrec de la diòcesi.⁷ Els qui podien fer cara a aquesta clàusula eren els grups socials especificats.

Resten dues qüestions sense respondre: fins a quina època es va mantenir aquest component social dels eclesiàstics (la nostra hipòtesi la trobem vàlida per al segle XVIII i la primera meitat del XIX) i quins eren els mecanismes de selecció interns de l'Església que orientaven la provisió de determinades places segons el volum de renda corresponent.

L'administració de la Seu de Manresa

A la Seu de Manresa conviuen en el segle XVIII dos cossos eclesiàstics: el capítol de canonges i la comunitat de beneficiats. L'existència dels canonges data de finals del segle XI, quan s'introduí la regla de Sant Agustí i es constituí la canònica augustiniana (per això al segle XVIII trobarem que els canonges es reunien a la sala de Sant Agustí). Les conseqüències de Trento es feren sentir a Manresa quan el Papa Climent VII inicià la supressió d'aquestes canòniques regulars. El 13 d'agost de 1592 fou la data de la secularització i transformació de la canònica augustiniana en església col·legiata dependent del bisbat de Vic amb un cert caràcter de concatedral diocesana. En aquesta situació es va mantenir fins a la signatura del concordat del 1851, en què se suprimí la col·legiata i quedà reduïda a parròquia arxiprestal. Al segle XVIII els canonges eren dotze, presidits per un

6. Notari FERRUSOLA, test. 1764-1779; Notari RALLAT, test. 1762-1770, i Notari RAURÉS, test. 1762-1771 (AHCM).

7. *Dictionnaire de droit canonique*, vol. II, «Benefices». La manera de mantenir-se podia derivar d'un títol de benefici, patrimoni propi o constitució d'una pensió.

paborde, i tenien gairebé tot el poder polític i de gestió de les qüestions que afectaven la Seu.⁸

Paral·lelament, i a conseqüència de la fundació de beneficis eclesiàstics per part de diversos individus de la ciutat mitjançant els quals podien col·locar els seus fills o parents, augmentaren els eclesiàstics vinculats a la Seu que no accedien al cos de canonges. L'organització d'aquests —l'antiguitat de la qual es desconeix— es concretà en la Comunitat de Beneficiats, que tenia el seu punt de reunió a la sagristia de Sant Pere.⁹ La cronologia de la fundació de beneficis es recull al quadre 1.

QUADRE 1. Fundació de beneficis eclesiàstics a la Seu de Manresa

segle	període	total període	total segle	% segle
segle XIII	1295-1299	3		
segle XIV	1300-1349	9		
	1350-1399	10		
	no hi consta l'any	5	24	30,8
segle XV	1400-1415	4	4	5,1
segle XVI	—	—	—	—
segle XVII	1649	6		
	1672-1699	6		
segle XVI	—	—	—	—
	no hi consta l'any	1	13	16,7
segle XVIII	1700-1749	9		
	1750-1799	7	16	20,5
segle XIX	1880-1899	7	7	9
segle XX	1900-1925	2	2	2,6
no consta	—	8	8	10,3
total		78	78	100

Font: J. M. GASOL, *La Seu de Manresa*, ps. 311-314. Elaboració pròpia.

La fundació de beneficis va passar per tres etapes ben delimitades i coincideixen amb períodes d'expansió de la ciutat: de finals del segle XIII a principis del segle XV, durant el qual es funden el 39,7 % dels beneficis, i coincideix amb el «gran segle manresà»; la segona etapa s'inicià a finals del segle XVII i s'acaba a finals del segle XVIII amb la fundació del 28,2 % i, finalment, a finals del segle XIX i principis del XX, es produeix un moviment restaurador després de la crisi institucional de mitjan segle i se'n funden l'11,6 %.

8. J. M. GASOL, *La Seu de Manresa* (Manresa 1978), ps. 297-307.

9. La pertinència a la Comunitat de Beneficiats suposava l'exercici de determinats rituals que identificaven l'individu amb els cos. Aquests eren: poder celebrar missa a l'oratori de la sagristia de sant Pere, vestir-se amb els seus ornaments, rebre la palma el diumenge de Rams, ventall el dia de Corpus, una pesseta el dia de passament de comptes, enterrament propi de la Comunitat, votar en les reunions i ocupar càrrecs d'administració (*Resolucions velles*, I, 2-VII-1795, foli 378, AHSM).

En realitat, no tots els beneficis implicaven formar part de la Comunitat. La comensalia, per exemple, en restava al marge (*id.*, foli 378, AHSM).

El 1788 l'autor de les contestes a l'Interrogatorio de Francisco de Zamora proporciona la llista dels beneficis fundats a la Seu amb la renda que produïen. Els 58 beneficis generaven el següent volum de renda:¹⁰

<i>renda</i>	<i>beneficis</i>	<i>total de renda en lliures</i>
de 0 a 5 ll.	23	44
de 6 a 10 ll.	13	94,05
d'11 a 20 ll.	4	48,5
de 21 a 40 ll.	4	120
de 41 a 80 ll.	1	50
de 81 a 160 ll.	1	90
no consta	12	

A finals del segle XVIII aquestes quantitats eren irrisòries i no garantien ni de bon tros la subsistència dels eclesiàstics. Aquesta renda era, però, l'específica del benefici i la que cobrava directament el beneficiat, però quan es fundava s'havia de pagar una quantitat important a Quotidianes Distribucions. El benefici Senenges, amb el número 50 a la llista del 1788, produïa una renda d'1 ll. 19 s., i sabem que el 1732, data de la seva fundació, va ingressar 1.400 ll. a la Caixa de Quotidianes.¹¹ Així, el capital necessari per a la fundació es dividia en una aportació de capital al fons comú i el capital específic al marge de la Comunitat.

Arribem a l'element organitzatiu bàsic de la Seu de Manresa: les Quotidianes Distribucions. L'augment progressiu de títols eclesiàstics i la fundació constant de misses i aniversaris feia necessària la creació d'un organisme que regulés, coordinés i administrés el compliment de les fundacions, tant en la pràctica religiosa com en la renda que generaven, i evités conflictes entre eclesiàstics per la seva celebració i cobrament. Aquest organisme foren les Quotidianes Distribucions. Es fundà l'any 1419, precisament després de la primera tongada de fundació de beneficis. El seu objectiu era administrar les misses i aniversaris que es deien diàriament a la Seu, cobrar les rendes que generaven i pagar els individus que havien participat en els oficis que tenien dret a distribució. Fou aquest organisme el que movia la major part de les rendes de la Seu de Manresa, la que utilitzà massivament el censal i que estudiarem al llarg d'aquest treball.

Els conflictes de poder entre el Capítol de Canonges i la Comunitat de Beneficiats sovintejaren i calgué recórrer a concòrdies per establir l'equilibri necessari. Una de les més importants fou la coneguda amb el nom de Tauler, firmada l'any 1655, la qual va mantenir la vigència fins al segle XIX.¹² Clarificà les competències de cada part i, sobretot, fixà l'organització de Quotidianes en què els dos cossos estaven involucrats. Es basava en els següents punts:

10. Respostes de Manresa al qüestionari de Francisco de Zamora, 1789, ms. 2.468, Biblioteca Palacio Nacional (Madrid). N'hi ha microfilm al Departament d'Història Contemporània de la Universitat de Barcelona.

11. *Llibre d'entradas y eyxidas (...) comensant en 1711, any 1732*, AHSM. A la Concòrdia de Tauler del 1655 entre el Capítol i la Comunitat s'acordà que el capital mínim per fundar un benefici era de 1.000 ll., i l'any 1700 es fixà en 1.400 ll. (*Llibre de les deliberacions, 1700-1801*, AHSM).

12. Concòrdia de Tauler (1655), lligall Eclesiàstics, A-30, AHCM.

— El Capítol nomenava sense consentiment de la Comunitat el bosser de Quotidianes (l'individu que repartia els ploms o moneda interna segons assistència als oficis), el manador de misses (el que fixava qui deia les misses), el mestre de cant, l'organista, els corers, el manxador d'òrgue i els advocats de Quotidianes. El sou de cadascun era fixat a la Concòrdia.

— La Comunitat nomenava el procurador d'òrbits i el procurador de ròssecs (és a dir, el que intentava cobrar pensions endarrerides dels censals).

— Les escriptures públiques s'havien de fer a nom del Capítol, però per invertir diners a censal calia el consentiment de la Comunitat.

— No es podien admetre fundacions per dessota de la taxa fixada en la concòrdia, la qual garantia la distribució a tots els residents i es fixava el valor dels diferents tipus de fundacions.¹³

— El cobrament de la renda era arrendat a un procurador, que proposava una quantitat total a cobrar a canvi de rebre un tant per lliura. S'encarregava també de pagar trimestralment els residents segons la seva assistència als oficis. Era, per tant, qui cobrava la renda i qui la repartia entre els eclesiàstics. Cada any es nomenaven dos canonges i un beneficiat que havien de repassar els comptes que lliurava el procurador.

— La Caixa de Comuns Dipòsits, és a dir, on es guardava el diner en efectiu, tenia tres claus, que eren en mans de tres canonges diferents. Quan s'obria sempre havien d'ésser-hi presents tres persones.

— Finalment, es nomenaven dos arxivers —un canonge i un beneficiat—, que s'encarregaven del control de les entrades i sortides de capital. S'han de distingir del procurador que administrava la renda que aquest capital proporcionava.

Paral·lelament funcionaven altres administracions amb funcions específiques. Sols les enumerem: Capítol de Canonges,¹⁴ L·luminària (que s'encarregava de la cera i del vestuari per a les cerimònies religioses), Obra de la Seu (tenia cura del manteniment material de l'Església), Carnisseria,¹⁵ etc. Altres estaven relacio-

13. Vegem la composició d'un aniversari solemne: «se hajen de donar 100 ll., la distribució dels rèdits de las quals haje de ser en esta forma, ço és que a quiscun resident en lo Cor li sie donada la charitat de un sou, al canonge que cantarà la missa la charitat de vuyt sous a més del sou de cor y de altre que lin competeix per majoria y dos sous a quiscun dels dos ministres, ço és de cor y altre per majoria, los quatre capers, charitat de cor doble, que serà entretot per quiscú de dos sous, axí com dels ministres y capers, als escolans per lo tocar quatre sous y a la lluminària per las atxas, vuyt sous» (Concòrdia de Tauler, pacte núm. 55).

El capital dels aniversaris generals era de 50 ll.; els aniversaris especials, 25 ll.; misses matinals generals, 40 ll.; misses especials cantades de número igual de canonges i beneficiats, 6 d. de caritat i 8 d. per la caritat de la missa i fundació de misses baixes, 4 s. de caritat. (*id.*, pacte núm. 55).

14. El 1841 el Capítol declarava els següents ingressos:

finques urbanes	1.336	rs.
finques rústegues	960	rs.
censals	4.305,1	rs.

C. LLORENS, *La desamortització de Mendizábal en Manresa*, accèssit Oms i de Prat (1980), inèdit. Apèndix.

15. El 1738 la Comunitat «resolgué que en atenció a que la concòrdia de la carniceria diu que lo resultat de la ganància se apliquia a fundacions o a obras pias de la present Iglésia, que, pués fins avuy tot se és aplicat a obras y no a fundacions...» (*Resolucions velles*, I, 24-x-1738, p. 90. AHSM).

nades directament amb alguna dignitat¹⁶ i no repercutien en l'administració general. Totes utilitzaren el censal com a forma d'obtenir renda, però el sistema censalista es desenvolupà especialment a Quotidianes i en ell ens centrarem.

La procedència del capital

La ideologia religiosa que impregnava la societat manresana i el nivell social que es manifestava en els oficis religiosos conduïen a sol·licitar serveis religiosos als eclesiàstics. Podem distingir dos tipus de serveis: aquells que sols se celebraven una sola vegada i originaven un ingrés puntual i aquells que implicaven la celebració periòdica d'una funció religiosa (sovint en record del qui encomanava la funció). El caràcter periòdic d'aquest implicava un pagament anual que es podia capitalitzar (pagar d'una sola vegada un capital que invertit d'una manera determinada proporcionés la renda necessària per celebrar la funció). El fundador o la seva família podia pagar cada any l'import del servei, però era també possible que un altre individu, a canvi del capital aportat pel fundador real, pagués un interès que equivalgués a la quantitat necessària per celebrar el servei. Finançava així un servei religiós que un altre individu havia fundat. En aquest raonament trobem la clau de la relació fundació-censals.

L'acte de fundació de misses i aniversaris es convertia en una aportació de capital que, deixat a censal, produïa la renda que permetia complir la voluntat del fundador. A més increment de fundacions, més increment de la renda de Quotidianes Distribucions. El capital no s'havia d'aportar necessàriament en diner efectiu, es podia fer mitjançant la consigna de terres —la renda de les quals equivalia a la pensió necessària per als serveis religiosos— i la consigna de censals creats a d'altres censataris.

Les fundacions aportaven la part més important de capital per deixar a censal. Marginalment trobem una petita quantitat que pagaven els eclesiàstics quan prenen possessió,¹⁷ petits llegats a la caixa comuna que feien alguns individus en morir-se i petites sumes procedents de revalorar la moneda. En cap moment el capital no procedeix d'altres fonts d'ingressos de la Seu. El pes de cadascuna es copsa en el quadre 2.¹⁸

Sigui per la via que sigui (diner efectiu o consignació de terres o censals), el capital procedent de fundacions supera sempre el 90 %, però mentre la consigna de terres és pràcticament insignificant, la de censals esdevé molt important. Aquest aspecte delata la pràctica habitual dels fundadors de transferir censals de capital privat a l'Església —així, a més de complir la darrera voluntat del fun-

16. En la relació de béns elaborada per la desamortització, la dignitat de cambrer de la Seu de Manresa féu una llarga relació de censos i delmes que cal suposar que cobrava (C. LLORENS, *op. cit.*, apèndix).

17. En entrar a la distribució de Quotidianes pagaven 10 ll. 6 s. cada un, a excepció dels beneficis passioners, que nomenava la ciutat, que pagaven 34 ll. 8 s.

18. L'elaboració d'aquest quadre presenta diverses dificultats: en primer lloc, s'acaba el 1790 perquè no hem trobat els llibres posteriors; en segon lloc, la columna de censals consignats ha estat obtinguda a partir del *Llibre mestre de censals*, que comença el 1741; així, les dades anteriors a aquest any representen els censals consignats encara vigents el 1740 perquè els censals lluits anteriors a aquest any el llibre no els recull. Les xifres són, per tant, aproximades.

QUADRE 2. Procedència del capital a la Seu de Manresa (1701-90), per quinquennis.

	<i>fundacions</i>	%	<i>presa de possessió</i>	%	<i>llegats</i>	%	<i>consigna censals</i>	%	<i>consigna terres</i>	%	<i>altres</i>	%	<i>total</i>
1701-1705	4.099,5	57,3	96,3	1,4	—	—	2.888,—	40,4	—	—	63,8	1,—	7.152,6
1706-1710	7.895,7	69,2	309,6	2,7	10,—	0,1	3.188,—	28,—	—	—	—	—	11.403,3
1711-1715	3.802,7	48,2	85,9	1,1	—	—	3.544,3	44,9	—	—	463,9	5,9	7.896,8
1716-1720	941,2	24,2	161,9	4,2	—	—	2.461,—	63,2	330,4	8,5	—	—	3.894,5
1721-1725	1.977,9	43,2	72,1	1,6	—	—	2.533,—	55,3	—	—	—	—	4.583,—
1726-1730	442,9	15,4	82,4	2,9	—	—	2.352,—	81,7	—	—	—	—	2.877,3
1731-1735	2.520,7	28,4	199,2	2,3	—	—	6.130,3	69,1	—	—	21,9	0,3	8.872,—
1736-1740	3.792,—	39,1	130,6	1,4	48,—	0,5	5.504,—	56,8	—	—	215,8	2,2	9.690,4
1741-1745	6.038,1	59,9	137,4	1,4	30,—	0,3	3.790,—	37,6	—	—	87,2	0,9	10.082,7
1746-1750	5.544,4	30,2	158,—	0,9	30,—	0,2	12.231,—	66,6	—	—	400,—	2,2	18.363,4
1751-1755	3.205,1	29,6	85,9	0,8	15,—	0,1	7.366,5	68,—	—	—	163,5	1,5	10.835,9
1756-1760	1.325,6	70,1	44,7	2,4	15,—	0,8	446,—	23,6	—	—	60,—	3,2	1.891,3
1761-1765	3.209,5	56,7	209,5	3,7	51,7	0,9	2.075,—	36,6	—	—	118,7	2,1	5.664,3
1766-1770	7.341,9	69,3	147,7	1,4	20,—	0,2	400,—	3,8	1.330,—	12,6	1.350,3	12,8	10.589,9
1771-1775	4.065,6	68,2	41,2	0,7	30,—	0,5	80,—	1,3	—	—	1.748,9	29,3	5.965,7
1776-1780	1.040,3	23,2	161,5	3,6	—	—	3.274,7	73,2	—	—	—	—	4.476,5
1781-1785	3.873,6	94,2	123,6	3,—	15,—	0,4	100,—	2,4	—	—	—	—	4.112,2
1786-1790	5.974,4	59,7	130,6	1,3	35,—	0,4	372,—	3,7	3.500,—	35,—	—	—	10.012,—
total	67.090,8	48,5	2.378,1	1,7	299,7	0,2	58.735,7	42,5	5.160,4	3,7	4.698,8	3,4	138.363,5

dador es desentenien de censals— i ajudaria a explicar que al Bages els laics pràcticament no tenen inversions en censals.¹⁹ El 42,5 % del capital procedia d'aquest mecanisme. Les altres fonts d'ingressos eren molt escasses: les preses de possessió proporcionaren l'1,7 %, el llegats el 0,2 % i els altres (revaloració de diners, concòrdies, etc.) el 3,4 % del capital total.²⁰

En síntesi, els diners que s'invertien per obtenir la renda necessària per pagar els eclesiàstics de la Seu —o, dit d'una altra manera, realitzar les voluntats dels fundadors— provenien de les fundacions de misses i aniversaris que realitzaven laics i eclesiàstics en el moment de la mort. A més capital procedent de fundacions, més renda i més distribució entre els eclesiàstics.

Sense cap canvi social i econòmic (reducció d'interessos, devaluació de la renda...) el capital havia d'augmentar progressivament, perquè la biologia determinava que cada any es produïssin una quantitat de defuncions que fundaven aniversaris. En aquesta lògica, el nombre d'individus que havia de mantenir la institució eclesiàstica podia també augmentar al mateix ritme que l'increment de capital. Del 1700 al 1790 (quadre 2) el capital va augmentar en 138.000 ll.; els eclesiàstics no augmentaren. Els problemes socials i econòmics sovintejaren.

L'augment continuat de les fundacions de misses tenia uns límits materials d'espai i temps que feia impossible de complir-les totes. De la mateixa manera, l'augment de preus devaluava la renda definida inicialment per la fundació. Aleshores es procedia a una reducció de misses o agrupació en un de sol de diversos serveis religiosos. Així s'aconseguia reduir el nombre de celebracions i augmentar la renda de les noves fundacions agrupades. L'argumentació de la proposta de reducció del 1710 anava en aquest sentit:

«...en los anys presents per lo discurs del temps y per aver crescut en gran excés lo preu de las cosas y dels aliments se ha augmentat la caritat ordinaria de las missas molt mes del que antigament se acostumava.»

«Per lo discurs del temps ha crescut lo número y càrrega de selebració de missas.»²¹

El 1789 el nombre de misses fundades eren 17.199 anuals i la caritat per missa 6 s. Amb 42 sacerdots (si es treuen els exclosos i impedits) sols es podien dir 15.330 misses i, a més, amb la puja de preus es volia que la caritat passés a 7s. 6 d. La reducció va ésser aprovada.²²

Amb aquest mecanisme es feia lloc a noves fundacions i es mantenien els ingressos amb menys feina. De fet, es revaluava el capital, perquè amb menys feina s'obtenia la mateixa renda. Però aquest mecanisme no tenia sentit si el temps buit guanyat amb la reducció no s'omplia amb noves fundacions. La reducció havia d'anar acompanyada de noves vingudes de capital, si no, els eclesiàstics no en treien cap profit.

19. Ll. FERRER, *Aproximació...*, op. cit., ps. 730-731.

20. Solament l'any 1784 trobem 500 ll., que procedeixen de la carnisseria, una font d'ingressos aliena a la dinàmica de les Quotidianes Distribucions.

21. Reduccions fetes el 1750 i 1770 (AHSM).

22. *Id.* A la Seu es produïren reduccions de misses els anys 1710, 1750, 1789 i 1806.

QUADRE 3. Evolució del capital deixat a censal a les Quotidianes Distributions de la Seu de Manresa (1700-1880)

<i>quinquennis</i>	(1)	<i>capital creat</i>	(2)	<i>capital lluit</i>	<i>total parcial</i>	<i>índex</i>	<i>capital consignat</i>	<i>total capital</i>	<i>índex</i>
abans del 1700					192.205,65	100,—	9.701,5	201.907,15	100,—
1701-1705	97	21.373,1	86	15.007,4	198.571,35	103,3	12.589,5	211.160,85	104,6
1706-1710	74	30.800,65	179	44.808,95	184.563,05	96,—	15.777,5	200.340,55	99,2
1711-1715	140	70.169,85	179	45.876,—	208.856,9	108,7	19.321,75	228.178,65	113,—
1716-1720	8	1.545,45	40	4.620,—	205.782,35	107,1	21.782,75	227.565,1	112,7
1721-1725	54	14.696,5	96	19.205,85	201.273,—	104,7	24.315,75	225.588,75	111,7
1726-1730	105	14.619,3	117	23.250,1	192.642,2	100,2	26.667,75	219.309,95	108,6
1731-1735	48	24.794,25	143	38.702,5	178.733,95	93,—	32.798,—	211.531,95	104,8
1736-1740	61	35.984,3	187	47.299,25	167.419,—	87,1	38.302,—	205.721,—	101,9
1741-1745	41	43.209,87	140	34.391,45	176.237,42	91,7	42.092,—	218.329,42	108,1
1746-1750	71	33.977,05	169	28.433,5	181.780,97	94,6	54.323,—	236.103,97	116,9
1751-1755	72	39.540,73	112	31.787,5	189.534,2	98,6	61.689,5	251.223,7	124,4
1756-1760	53	30.295,7	98	22.366,7	197.463,2	102,7	62.135,5	259.598,7	128,6
1761-1765	76	26.562,3	81	20.400,3	203.625,2	105,9	64.210,5	267.835,7	132,7
1766-1770	61	33.960,—	78	26.316,2	211.269,—	109,9	64.610,5	275.879,5	136,6
1771-1775	37	24.243,75	84	22.004,65	213.508,1	111,1	64.690,5	278.198,6	137,8
1776-1780	48	23.611,35	64	20.492,05	216.627,4	112,7	67.965,2	284.592,6	141,—
1781-1785	24	11.238,2	28	6.312,65	221.552,95	115,3	68.065,2	289.618,15	143,4
1786-1790	31	19.331,85	42	12.049,25	228.835,55	119,1	68.437,2	297.272,2	147,2
1791-1795	26	37.956,85	88	29.011,6	237.780,8	123,7	71.721,8	309.502,6	153,3
1796-1800	22	22.446,9	63	22.549,15	237.678,55	123,7	75.811,8	313.490,35	155,3
1801-1805	35	47.406,35	84	34.679,55	250.405,35	130,3	78.476,8	328.882,15	162,9
1806-1810	9	9.403,25	13	6.527,65	253.280,95	131,8	78.476,8	331.757,75	164,3
1811-1815	12	8.432,15	15	2.405,—	259.308,1	134,9	83.051,8	342.359,9	169,6
1816-1820	16	19.954,—	30	4.249,55	275.012,55	143,1	98.071,8	373.084,35	184,8
1821-1825	4	2.230,—	8	1.770,—	275.472,55	143,3	98.071,8	373.544,35	185,—
1826-1830	12	5.868,65	21	6.776,5	274.564,7	142,9	99.778,7	374.343,4	185,4
1831-1835	22	15.192,9	30	10.200,2	279.557,4	145,5	101.478,7	381.036,1	188,7
1836-1840	—	—	13	2.256,6	277.300,8	144,3	101.478,7	378.779,5	187,6
1841-1845	—	—	10	1.940,3	275.360,5	143,3	101.478,7	376.839,2	186,6
1846-1850	4	4.950,—	35	7.532,65	272.777,85	141,9	101.478,7	374.256,55	185,4
1851-1855	5	10.484,75	32	8.189,3	275.073,3	143,1	101.678,7	376.752,—	186,6
1856-1860	—	—	1	730,—	274.343,3	142,7	101.678,7	376.022,—	186,2
1861-1865	—	—	9	2.025,—	272.318,3	141,7	101.678,7	373.997,—	185,2
1866-1870	—	—	1	100,—	272.218,3	141,6	101.678,7	373.897,—	185,2
1871-1875	—	—	52	14.627,3	257.591,—	134,—	101.678,7	359.269,7	177,9
1876-1880	—	—	34	10.103,—	247.488,—	128,8	101.678,7	349.166,7	172,9

1. Nombre de censals creats durant el quinquenni.

2. Nombre de censals lluits durant el quinquenni.

La destinació del capital: els censals

La destinació del capital recaptat per la via de les fundacions o el que arribava com a conseqüència de la dinàmica creacions-lluïcions era essencialment la inversió en censals i/o la inversió en terres. Ambdós es complementaven. Vegem primer la seva evolució per separat.

El quadre 3 recull l'evolució del capital deixat a censal a les Quotidianes Distribucions de la Seu de Manresa del 1700 al 1880.²³ A les primeres columnes s'especifica el nombre de censals creats per quinquenni, el capital creat, els censals lluïts i el capital lluït. La diferència acumulada entre ambdós defineix parcialment l'evolució del capital deixat a censal. A aquest cal afegir-hi el capital consignat per obtenir el capital total que la Seu tenia col·locat a censal:

— Des del 1700 fins al final del període estudiat els censals lluïts són superiors als censals creats. Fins al 1740 coincideix amb l'evolució del capital (el capital lluït és superior al creat). A partir del 1740 canvia i el capital deixat a censal és superior al retornat, mentre que els censals lluïts continuen essent superiors als creats. D'aquí es dedueix que fins al 1740 hi ha una fugida de capital cap a una altra activitat (comprovarem que es tracta de compra de terres), però després d'aquell any es tracta que els censals creats són cada vegada de més capital.

— Tant en el nombre de censals com en el capital s'observa una progressiva disminució o pèrdua d'intensitat en el sistema a mesura que avancem en el segle XVIII i ens endinsem en el XIX. A partir del 1800 la creació de censals és esporàdica i la lluïció augmenta pels estímuls de substitució de la xarxa censalista.

Hi ha en aquesta tendència puntes esporàdiques: el període 1706-15, que coincideix amb la Guerra de Successió, viu una dinàmica accelerada de lluïcions i creacions i assoleix el màxim de tot el període estudiat. La demanda de crèdit es dispara, però sorprèn també la importància del retorn de capital. Caldria comprovar si no es va produir una acceleració de la roda de deutes i els retorns no són maneres d'augmentar els deutes amb altres mecanismes (debitoris, vendes a carta de gràcia, etc.). Un segon sostre s'assoleix tant en creacions i lluïcions en el període 1790-1805, lligat fonamentalment a la possibilitat de retornar el capital dels censals amb vals reials²⁴ i a la pràctica de la indemnitat que convertia una simple encarregació (traspàs de pensions entre censataris sense afectar el censalista) en una lluïció, la qual cosa infla les dades.²⁵ El 1870 es disparen les lluïcions, però això va lligat a les lleis que afavorien la desaparició del sistema censalista.

23. El quadre és fruit d'una complexa elaboració a partir de la documentació econòmica de la Seu. Fins al 1790 hem utilitzat els *Llibres d'entrades i eixides* per al capital creat i lluït. Del 1790 en endavant i per a tots els censals consignats hem utilitzat el *Llibre mestre de censals*.

24. R. HERR, *El experimento de los vales reales (1780-1808)*, a Alfonso DE OTAZU (ed.), *Dinero y crédito* (s. XVI-XIX) (Madrid 1978), ps. 115-124.

25. Veurem més endavant com la pràctica de «l'encarregació» (traspàs de censals d'un individu a un altre sense intervenció dels censalistes) era habitual i no constava en els llibres ni com a lluïció ni creació. Així, els censals duraven molt més que els censataris que pagaven la pensió. El 1800-1805 es posa en pràctica la «indemnitat», que és una encarregació que en els llibres consta com a lluïció del vell censal i creació d'un de nou, la qual cosa distorsiona les dades.

— El capital deixat a censal, conseqüència d'aquesta relació creacions-lluïcions, mostra unes etapes ben delimitades. L'índex 100 del 1700 passa a 108 en el segon decenni. Hi ha augment en el capital. Després s'inicia el retrocés perquè la inversió es realitza en terres. El mínim s'assoleix el 1740. Després s'inicia una recuperació lenta i continuada que ens porta al màxim de 145,5 el 1835. Després s'inicia un retrocés lent i continuat fins al final del període estudiat.

El capital consignat és el que porta l'índex de creixement més amunt: el 1700 hi havia solament 9.700 ll. provinents de censals consignats. El 1855, quan s'assoleix el màxim, el capital consignat era de 101.678,7 ll. (el 27 % del capital total). Aquest procediment fou el més important per incrementar el volum de diners deixats a censal. L'índex general situà el màxim l'any 1835, amb 188,7.

L'evolució del capital invertit en terres

Gairebé sempre l'adquisició de terres per part de la Seu de Manresa fou una conseqüència de l'endeutament amb censals d'alguns censataris. El censal implicava una hipoteca de la generalitat de béns. Quan el censatari no podia fer cara a les pensions, per la via voluntària o executiva les Quotidianes Distribucions s'apoderaven del bé immoble. La destinació d'aquest no era retenir-lo, sinó posar-lo de nou a la venda i el nou comprador s'encarregava de l'antic censal. Era també una fórmula de revalorar el capital. El 1732 Josep Brunet va comprar una casa a les Escodines per 130 ll.; 30 ll. les pagava en efectiu i les 100 eren encarregades a censal, el mateix que el juny de 1731 havia provocat la cessió de la casa a la Seu. El capital s'havia revalorat de 100 a 130 ll.²⁶ Aquest procés sols es produïa amb les cases i terres d'escassa qualitat (secà, vinyes, etc.); les terres de regadiu i els masos es quedaven a mans de les Quotidianes per la renda diferencial que produïen. Els fruits que aquestes proporcionaven directament o a lloguer era la renda que produïa el capital que s'havia invertit.

Tots els exemples apunten al mateix procés: endeutament per la via dels censals (prestats a vegades per la mateixa Seu), a continuació venda a carta de gràcia i, finalment, venda perpètua. Un dels masos que adquirí d'aquesta manera la Seu de Manresa fou el mas Gorrians de Sant Feliu Sasserra el 1731. El preu total de la venda fou de 2.598 ll. 3 s. 5 d.:²⁷

— per lluir un censal a la Seu	1.120 ll. 2 s. 3 d.
— pensions endarrerides	483 ll. 2 s.
— per lluir dos censals a la Comunitat de Preveres de Sant Feliu Sasserra	78 ll. 6 s.
— per lluir part del censal de 2.700 ll. que feia a la Seu	229 ll.
— pensions d'aquest censal	430 ll.
— terç senyor directe	235 ll. 1 s. 8 d.
— salari del notari	22 ll.

26. *Llibre de entradas y eyxidas ... 1711, any 1732, AHSM.*

27. Compra del mas Gorrians de Sant Feliu Sasserra, *Llibre mestre de censals de la Seu de Manresa*, folis 1.203-1.205, AHSM.

QUADRE 4. Inversions de capital en terres per les Quotidianes Distribucions de la Seu de Manresa (1700-1870)

<i>quinquennis</i>	<i>capital invertit en terres</i>	<i>capital retornat a terres venudes</i>	<i>total</i>	<i>consignació</i>	<i>total general</i>
abans del 1700			4.884,05		4.884,05
1701-1705	42,78		4.926,83		4.926,83
1706-1710	4.568,3	3.709,05	5.786,08		5.786,08
1711-1715	—	—	5.786,08		5.786,08
1716-1720	3.137,85	—	8.923,93	330,4	9.254,33
1721-1725	6.355,47	127,5	15.151,9		15.482,3
1726-1730	766,3	—	15.918,2		16.248,6
1731-1735	17.465,9	431,5	32.952,6		33.283,—
1736-1740	12.602,3	2.920,3	42.634,6		42.965,—
1741-1745	9.660,9	518,—	51.777,5		52.107,9
1746-1750	556,3	345,6	51.988,2		52.318,6
1751-1755	4.680,75	7.525,8	49.143,5		49.473,9
1756-1760	971,—	7.695,1	42.419,4		42.749,8
1761-1765	200,—	3.221,2	39.398,2		39.728,6
1766-1770	2.041,—	200,—	41.239,2	1.330,—	42.899,6
1771-1775	1.610,—	750,—	42.099,2		43.759,6
1776-1780	300,—	443,2	41.956,—		43.616,4
1781-1785	1.076,95	1.100,—	41.932,95		43.593,35
1786-1790	—	—	41.932,95	3.500,—	47.093,35
1791-1795	291,35	3.071,8	39.152,5		44.312,9
1796-1800	671,65	400,—	39.424,15		44.584,55
1801-1805	6.090,— ¹	23.419,1	22.095,05		27.255,45
1806-1810	5.000,—	4.349,35	22.745,7		27.906,1
1811-1815	1.356,1	—	24.101,8		29.262,2
1816-1820	352,03	—	24.453,83		29.614,23
1821-1825	219,05	—	24.672,88		29.833,28
1826-1830	—	5.000,—	19.672,88		24.833,28
1831-1835	4.825,35	—	24.498,23		29.658,63
1836-1840	215,6	—	24.713,83		29.874,23
1841-1845	—	4.200,— ²	20.513,83		25.674,23
1846-1850	2.652,8	3.761,75	19.404,88		24.565,28
1851-1855	14.815,95 ³	—	34.220,83		39.831,23
1856-1860	—	—	34.220,83		39.831,23
1861-1865	—	88.532,7 ⁴	—54.311,92		—49.151,52

1. Fou lluída, però no sabem quan.

2. Els masos Davesa, Colomer i Gorrians foren venuts durant la desamortització, encara que no toqués pel fet d'ésser de Quotidianes. La Seu no va obtenir-ne cap ingrés, segons es dedueix de les actes de la Comunitat de Beneficiats.

3. A la quantitat de 16.495,95 ll. cal restar el censal de 1.680 ll. que el pagès feia a la Seu i que no consta com a lluit en el Llibre Major.

4. És l'any de venda massiva de propietats. A aquesta quantitat caldria afegir el preu obtingut de les finques que enregistrà el notari Paz de Sabadell (probablement unes 20.000 ll.) i l'import dels masos comprats en els quinquennis 1801-05 i 1851-55 que foren lluíts no sabem quan (22.585,9 ll.).

La Seu ja no deixà anar el mas fins a la desamortització. Les dificultats del venedor provocaren una venda probablement per dessota del preu real, la qual cosa permetia de revalorar la renda. Així, una part del capital de Quotidianes Distribucions quedava immobilitzat en terres, i l'evolució es recull en el quadre 4. La diferència entre les terres comprades i les venudes proporciona el capital invertit en terres, al qual cal afegir el valor de les terres consignades.

Dues precisions: les terres consignades són una mínima part i no alteren gairebé l'evolució general; i, a diferència dels censals, la venda d'una peça de terra pot realitzar-se per un valor diferent del de compra. En altres paraules, la terra era sensible a la conjuntura dels preus, mentre que els censals no. Aquesta distorsió no es produeix quan la venda és a carta de gràcia, perquè la llució es produeix pel mateix preu que la compra. Fins al segle XIX aquesta qüestió no alterarà el quadre, però quan el 1862 es produeixi la venda massiva de finques el capital recuperat serà molt superior al capital invertit gràcies a la revaloració.

El capital invertit en terres passà per quatre moments ben característics i delimitats en el quadre:

— un procés de compra de terres i de masos de forma massiva entre el 1720 i el 1740, especialment 1730-40. La xarxa de masos controlats per les Quotidianes Distribucions es configura en aquestes dates, que coincideixen amb l'única disminució de capital invertit a censal. La màxima inversió en terres s'assoleix el 1750, amb 51.988,2 ll.

— Del 1750 al 1760 es produeix una llució important de compres realitzades a carta de gràcia.

— Del 1801 al 1805 alguns béns eclesiàstics han d'ésser venuts i el seu import dipositat a la caixa d'amortització. Afectà dues finques urbanes: l'Hostal de l'Alba i l'Hostal del Sol. L'Hostal del Sol havia estat comprat el 1732 per 1.573 ll. 7 s., que juntament amb les obres que s'hi havien fet pujava 1.834 ll. 11 s. El 1805 es va vendre per 10.233 ll. 6 s. 10 d., 5,6 vegades més la quantitat invertida.²⁸ Es va produir una revaloració molt important del capital invertit originàriament. A conseqüència d'això davalla el capital total.

— El 1862, i d'acord amb una ordre del bisbe —i no per la desamortització, com veurem més endavant— les Quotidianes posaren a la venda totes les finques que tenien. Òbviament, van treure molts més diners que els invertits originàriament. Segons el quadre i la nota 4 d'aquest, unes 80.000 ll.²⁹

Censals i compra de terres formaven part d'una mateixa cadena i, per tant, la suma d'ambdós ens acosta al capital que les Quotidianes tenien invertit.³⁰

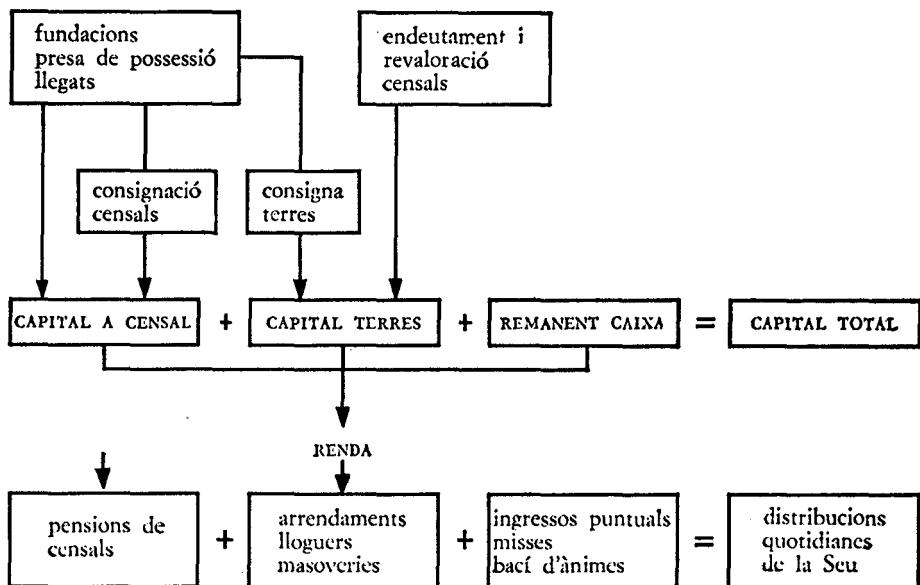
L'evolució del capital total de les Quotidianes Distribucions

Podem esquematitzar els mecanismes de procedència i destinació del capital i la seva evolució global:

28. *Id.* Casa i hort de l'Hostal del Raval de Sant Andreu. L'Hostal de l'Alba havia estat comprat «per execució de Cort» per 2.650 ll. i es va vendre per 10.985 ll. 16 s. 3 d. (4,15 vegades més).

29. El mas Noguera, Bargall i Cadell havien costat a la Seu de Manresa 5.648 ll. 2 s. (*Llibre mestre*) i els varen vendre a Francesc Gallifa, comerciant de Manresa, per 37.500 ll. (Notari CALAFF 1862, 22-IX-1862), 6,6 vegades més.

30. Vegeu el treball d'Enric Tello en aquest mateix número i *Pagesos, menestrals i rendistes. Cervera i la Segarra en l'arrencada industrial catalana*, memòria de doctorat en curs d'elaboració.

El capital total que les Quotidianes invertien per obtenir renda tenia tres components interrelacionats: el capital a censal que provenia de les fundacions (en diner efectiu o en forma de consignació), el capital invertit en terres conseqüència de l'acció expropiadora dels censals i, finalment, la creació i llució de censals i la compra-venda de terres deixaven un romanent a caixa. Aquest era el que realment es podia invertir de nou. De fet, l'evolució del capital total no ens dona les demandes de crèdit reals, perquè les Quotidianes estaven limitades pels diners disponibles i aquests depenien del nivell de fundacions i del volum de llucions que es realitzessin en un any determinat.

El quadre 5 recull l'evolució dels tres components i la del capital total. Fins al 1790 és possible reconstruir les tres sèries, perquè la comptabilitat així ho permet.³¹ A partir del 1790 desconeixem el romanent de caixa i la font utilitzada a partir d'aleshores (el Llibre Mestre) és més general i menys precisa que les altres. Així se'ns escapen a nivell comptable les inversions en altres activitats en la crisi del sistema censalista.

— Fins al 1790, el capital total augmenta de manera continuada fins a multiplicar-se per 1,6. S'observa la complementarietat entre el capital a censal (que disminueix fins al 1740) i la inversió en terres, que augmenta precisament en aquest moment. Així mateix, els diners que romanien a caixa trobaven una destinació en un dels dos canals d'inversió.

31. A més dels *Llibres d'entrades i eixides* comptem amb el *Llibre de les deliberacions del M.I. Capítol de 1700-1801*, que des del 1737 dona anualment un estat de comptes. Si contrastem ambdues fonts detectem petites diferències, que no afecten la globalitat de les dades.

QUADRE 5. Evolució del capital total invertit per les Quotidianes Distributions de la Seu de Manresa (1700-1870)

<i>quinquennis</i>	<i>capital a censal</i>	<i>capital en terres</i>	<i>remanent caixa</i>	<i>evolució capital</i>	<i>índex</i>
abans del 1700	201.907,15	4.884,05	4.379,67	211.170,8	100,—
1701-1705	211.160,85	4.926,83	2.235,87	218.323,55	103,4
1706-1710	200.340,55	5.786,08	23.599,72	229.726,35	108,4
1711-1715	228.178,65	5.786,08	916,02	234.880,75	111,2
1716-1720	227.565,1	9.254,33	1.955,22	238.774,65	113,1
1721-1725	225.588,75	15.482,3	2.286,6	243.357,65	115,2
1726-1730	219.309,95	16.248,6	10.257,15	245.815,7	116,4
1731-1735	211.531,95	33.283,—	9.872,75	254.687,7	120,6
1736-1740	205.721,—	42.965,—	15.692,1	264.378,1	125,2
1741-1745	218.329,42	52.107,9	3.306,68	273.744,—	129,6
1746-1750	236.103,97	52.318,6	3.684,73	292.107,3	138,3
1751-1755	251.223,7	49.473,9	2.000,1	302.697,7	143,3
1756-1760	259.598,7	42.749,8	2.180,45	304.528,95	144,2
1761-1765	267.835,7	39.728,6	2.510,25	310.074,55	146,8
1766-1770	275.879,5	42.899,6	698,6	319.477,7	151,3
1771-1775	278.198,6	43.759,6	1.796,25	323.754,9	153,3
1776-1780	284.592,6	43.616,4	—11,75	328.197,25	155,4
1781-1785	289.618,15	43.593,35	448,25	333.659,75	158,—
1786-1790	297.272,2	47.093,35	950,15	345.315,7	163,5
1791-1795	309.502,6	44.312,9		353.815,5	167,5
1796-1800	313.490,35	44.584,55		358.074,9	169,6
1801-1805	328.882,15	27.255,45		356.137,6	168,6
1806-1810	331.757,75	27.906,1		359.663,85	170,3
1811-1815	342.359,9	29.262,2		371.622,1	176,—
1816-1820	373.084,35	29.614,23		402.698,58	190,7
1821-1825	373.544,35	29.833,28		403.377,63	191,—
1826-1830	374.343,4	24.833,28		399.176,68	189,—
1831-1835	386.036,1	29.658,63		415.694,73	196,8
1836-1840	378.779,5	29.874,23		408.653,73	193,5
1841-1845	376.839,2	25.674,23		402.513,43	190,6
1846-1850	374.256,55	24.565,28		398.821,83	188,9
1851-1855	376.752,—	39.831,23		416.583,23	197,3
1856-1860	376.022,—	39.831,23		416.583,23	197,3
1861-1865	373.997,—	—49.151,52			
1866-1870	373.897,—	—49.151,52			
1871-1875	359.269,7	—49.151,52			
1876-1880	349.166,7	—49.151,52			

— A partir del 1790 no tenim el romanent de caixa, i, si bé el creixement i l'orientació de la inversió eren encara les mateixes (censals/terres), a partir de 1840-50 aquesta dinàmica es trenca i el diner que retorna en forma de lluçions (a partir del 1835) o en forma de venda de terres (exemple del 1862) no es compensa amb noves compres o creacions. Es produeix un canvi en la destinació de la col·locació del capital: probablement, obligacions de ferrocarril o deute de l'estat.

Per la pròpia lògica del sistema censalista, el capital total augmentava contínuament, perquè contínuament es produïen fundacions. La destinació dels diners, d'altra banda, podia canviar. El creixement del capital no assegurava que la realització de la renda no trobés dificultats. Sense la renda que els diners que fluïen a la Seu havien de produir, no hi havia sistema.

La renda de Quotidianes Distributions

Mitjançant els censals i les compres de terres, el capital produïa una renda que servia per remunerar els eclesiàstics. La comptabilitat de la Seu produïa uns llibres especials en què s'anotaven els ingressos i les despeses i el balanç anual. En els primers anys del segle XVIII, la humitat sols deixa llegir parcialment els llibres;³² fins al 1730 no s'adopta l'any civil, i per desgràcia la sèrie acaba el 1792. És una llàstima que en la crisi del sistema no tinguem aquesta comptabilitat.

El cobrament de les pensions era arrendat habitualment a un eclesiàstic, que, per una quantitat per lliura recaptada, s'encarregava de cobrar les rendes i de pagar els canonges i beneficiats. S'anomenava la Procura de Quotidianes. El 1744 s'adjudica, per exemple, al reverend Josep Capsada, que s'obligava a cobrar 11.000 ll. per un capsou de 8 d. per lliura.³³ Quan el blat sobrepassava un determinat preu, el procurador tenia dret a desfer la Procura davant la impossibilitat de cobrar. Això es produeix el 1789 (8 ll. el blat) i el 1793 (9 ll. 10 s. el blat).³⁴ Així mateix, si era capaç de cobrar pensions de censals molt endarrerides cobrava més diners per lliura. Tot i així, era habitual nomenar un procurador de ròssecs perquè fes totes les gestions que calguessin per cobrar la renda dels morosos.³⁵

Definir amb exactitud la renda que la Seu havia de cobrar és difícil. El 1710 amb la proposta de reducció de misses s'afirmava «avui en dia té una renda líquida i cobrable de 6.441 ll. 18 s. 1 d.», però es podia falsejar per aconseguir-la.³⁶ Com el 1759, quan oficialment —per aconseguir la reducció de títols eclesiàstics— es va declarar una renda líquida de 6.500 ll., «y averse després averiguat que passavan de 10.000 ll.»,³⁷ xifra probable com es dedueix de l'arrendament de la procura. El 1841, a l'informe dels béns que posseïa Quotidianes Distributions, la renda es distribuïa de la següent manera:³⁸

32. Vegeu els llibres *Comptes de Quotidianas*, 1712-1724, 1725-1737, 1738-1741, 1754-1765, 1766-1777 i 1778-1792. Del 1716 a 1720, la mullena impedeix llegir les dades. Fins al 1730 els comptes no van per any civil, per la qual cosa hem hagut de reconvertir-los (AHSM).

33. *Resolucions velles*, I, 13-xii-1744, AHSM. El 1769 era el reverend Tomàs Pich qui oferia 10.300 ll. a 4 d. per lliura (*id.*, 17-xii-1769), i el 1808, el reverend Isidre Ginebreda per 14.000 ll. (*id.*, 2-i-1808).

34. *Id.*, 14-iii-1789, foli 321, i 24-iv-1793, foli 358.

35. El 1833 fou nomenat procurador de ròssecs el reverend Anton Torrella «per donar nou impuls a la cobrança dels enormes atassos sufren les Quotas» (*Resolucions* 1829-1901, 10-vii-1833, foli 64).

36. *Reduccions fetes en 1710 y 1750*, reducció del 1710, s.p., AHSM.

37. *Resolucions velles*, I, 30-v-1759, foli 185.

38. C. LLORENS, *op. cit.* Rectifiquem aquí la interpretació d'aquestes dades respecte a la que vàrem fer en un treball anterior nostre, *Censals, vendes a carta de gràcia i endeutament pagès al Bages* (s. XVIII), «Estudis d'Història Agrària», núm. 4 (1983), p. 106. En aquest consideràvem sols com a ingressos de censals els corrents i deixàvem els endarrerits i els incobrables com a pendents. Una anàlisi exhaustiva de la comptabilitat ens ha portat a la conclusió que tots els epígrafs es refereixen a pensió teòrica de censals independentment de l'estat del seu cobrament.

— renda de 4 cases		252,75 ll.
— 27 camps i 5 masos		2.272,2 ll.
— censals corrents	990 ll.	} 8.363,9 ll.
endarrerits cobrables	7.074 ll.	
incobrables	299,9 ll.	
		<hr/> 10.888,85 ll.

Segons els nostres càlculs (quadre 5), les pensions de censals havien de rondar les 11.300 ll. La diferència amb les dades del 1841 s'explica per l'interès d'ocultar quan es produí la desamortització i desconeixem si els diners prestats a ajuntaments i a la caixa d'amortització, comptats per nosaltres sempre com a ingressos, eren comptabilitzats o no.

El nostre càlcul teòric l'hem realitzat a partir de la definició de capital que hem fet anteriorment, calculada segons el Llibre de Mestre de Censals. Si suposem tot el capital deixat a censals al 5 % fins el 1750 i al 3 % posteriorment, la renda havia d'evolucionar de la següent manera per dècades:

1710	11.486,3	1800	10.742,2
1720	11.938,7	1810	10.789,9
1730	12.290,8	1820	12.081,—
1740	13.218,9	1830	11.975,3
1750	14.605,4	1840	12.259,6
1760	9.135,9	1850	11.964,7
1770	9.584,3	1860	12.497,5
1780	9.845,9	1870	13.358,5
1790	10.359,5		

La reducció del 1750 va ésser molt important (reducció del 37 %) i el 1870 encara no s'havien assolit els nivells d'aquella data. La comptabilitat anual permet copsar el nivell de renda assolida en comparació de la renda teòrica.

La renda de Quotidianes tenia tres components essencials: la provinent de pensions de censals, la de lloguers i arrendaments de camps i heretats i un darrer component que hem titulat «altres», que es componia d'ingressos puntuals, com les misses ordinàries que no eren fundacions, bací d'ànimes, processons i terços o lluïsmes i ingressos derivats de concòrdies per cobrar censals.³⁹ Hem analitzat per separat els components per detectar al llarg del temps el pes de cadascun. El quadre 6 recull anualment fins al 1792 l'evolució dels tres components de la renda:

39. Algunes vegades el remanent de la procura era incorporat a l'any següent com un ingrés més. La causa de l'elevació periòdica de l'epígraf «altres» es deu en bona part a aquest fenomen. Les procures solien durar tres anys.

QUADRE 6. Evolució anual de la renda de Quotidianes Distributions de la Seu de Manresa (1711-92)

any	ingressos censals	%	ingressos terres	%	altres	%	total ingressos
1711	4.488,2	83,3	902,4	16,7 ¹			5.390,6
1712	4.488,2	83,3	902,4	16,7			5.390,6
1713	4.618,7	88,4	604,7	11,6			5.223,4
1714	4.618,7	88,4	604,7	11,6			5.223,4
1715	4.016,3	96,6	139,7	3,4			4.156,—
<hr/>							
1716-1720							
1721	8.554,4	88,5	1.116,45	11,5			9.670,85
1722	9.307,3	83,3	1.865,7	16,7			11.173,—
1723	9.463,2	83,5	1.868,4	16,5			11.331,6
1724	11.804,1	89,1	1.443,6	10,9			13.247,7
1725	11.271,5	89,5	1.321,7	10,5			12.593,2
1726	12.392,4	89,1	294,—	2,1	1.219,2	8,8	13.905,6
1727	8.053,7	88,7	136,4	1,5	888,1	9,8	9.078,2
1728	11.056,75	86,9	810,1	6,4	844,9	6,7	12.716,8
1729	11.056,75	86,9	810,1	6,4	844,9	6,7	12.716,8
1730	10.241,3	92,4	226,5	2,—	615,—	5,5	11.082,8
1731	9.830,9	88,1	613,6	5,5	719,1	6,4	11.163,6
1732	11.161,5	88,7	623,—	5,—	792,8	6,3	12.577,3
1733	7.794,7	85,—	679,4	7,4	694,3	7,6	9.168,4
1734	9.001,5	88,—	465,9	4,6	757,3	7,4	10.228,7
1735	10.003,4	86,2	987,5	8,5	615,7	5,3	11.606,6
1736	8.271,6	87,2	609,9	6,4	607,1	6,4	9.488,6
1737	7.906,5	78,2	1.284,9	12,7	921,7	9,1	10.113,1
1738	9.068,3	82,5	1.068,7	9,7	857,6	7,8	10.994,6
1739	7.857,2	69,3	1.227,4	10,8	2.258,9	19,9	11.343,5
1740	8.733,3	80,9	1.474,8	13,7	581,4	5,4	10.789,5
1741	8.020,1	74,4	1.426,4	13,2	1.338,2	12,4	10.784,7
<hr/>							
1742-1753	no en tenim dades						
1754	8.586,8	63,6	2.109,6	15,6	2.798,8	20,7	13.495,2
1755	7.638,2	78,7	1.405,2	14,5	652,6	6,7	9.700,—
1756	8.546,7	78,5	1.662,3	15,3	683,6	6,3	10.892,7
1757	8.212,6	66,8	2.104,9	17,1	1.970,8	16,—	12.288,3
1758	6.824,8	63,7	1.334,4	12,5	2.552,—	23,8	10.711,2
1759	8.529,1	78,4	1.669,4	15,3	687,9	6,3	10.886,4
1760	10.356,—	74,2	2.282,2	16,4	1.319,3	9,5	13.957,5
1761	8.049,9	66,—	1.778,6	14,6	2.361,7	19,4	12.190,1
1762	7.247,1	77,5	1.198,1	12,8	907,1	9,7	9.352,2
1763	7.991,1	76,5	1.506,5	14,4	952,9	9,1	10.450,5
1764	7.680,3	78,—	1.195,2	12,2	966,6	9,8	9.846,1
1765	6.281,—	68,7	2.042,2	22,3	821,8	9,—	9.145,—
1766	10.994,9	75,2	1.969,—	13,5	1.657,7	11,3	14.621,6
1767	6.743,4	55,1	1.989,7	16,3	3.509,85	28,7	12.242,9
1768	9.074,9	72,4	2.102,4	16,8	1.358,3	10,8	12.535,6
1769	9.627,3	74,4	1.588,7	12,3	1.723,—	13,3	12.939,—
1770	8.366,7	66,5	2.164,8	17,2	2.058,8	16,4	12.589,3
1771	9.635,2	74,8	2.098,75	16,3	1.145,1	8,9	12.879,1
1772	7.077,—	70,—	2.094,6	20,7	935,8	9,3	10.107,4
1773	8.061,3	74,2	1.862,4	17,1	936,7	8,6	10.860,4
1774	8.637,6	73,2	2.357,3	20,—	806,3	6,8	11.801,2
1775	10.063,6	72,8	2.673,6	19,3	1.087,1	7,9	13.824,3

any	ingressos censals	%	ingressos terres	%	altres	%	total ingressos
1776	7.943,2	71,3	1.920,5	17,2	1.270,—	11,4	11.133,7
1777	8.398,7	72,1	2.237,—	19,2	1.005,5	8,6	11.641,2
1778	9.772,4	75,6	2.095,5	16,2	1.061,6	8,2	12.929,5
1779	8.147,—	67,6	1.828,6	15,2	2.076,1	17,2	12.051,7
1780	8.322,1	72,9	2.209,7	19,4	876,7	7,7	11.408,5
1781	7.654,5	69,6	1.943,6	17,7	1.405,7	12,8	11.003,8
1782	7.844,—	67,6	2.416,1	20,8	1.346,9	11,6	11.607,—
1783	8.078,9	62,9	2.615,2	20,4	2.149,9	16,7	12.844,—
1784	8.433,3	69,2	2.497,8	20,5	1.250,2	10,3	12.181,3
1785	8.771,—	73,2	2.324,5	19,4	884,1	7,4	11.979,6
1786	14.039,4	81,5	2.879,3	16,7	309,4	1,8	17.228,1
1787	8.643,8	68,3	2.515,2	19,9	1.495,5	11,8	12.654,5
1788	7.836,3	64,3	2.670,2	21,9	1.674,3	13,7	12.180,8
1789	6.388,8	52,6	3.127,7	25,7	2.630,6	21,7	12.147,1
1790	9.942,5	71,2	3.440,9	24,7	571,8	4,1	13.955,2
1791	7.701,8	61,3	4.154,7	33,—	715,3	5,7	12.571,8
1792	8.382,2	56,7	4.451,5	30,1	1.960,3	13,3	14.794,—

1. Del 1711 al 1725 en el concepte d'«ingressos terres» hi ha incorporats el concepte «altres».

La sèrie no recull les quantitats que es van cobrar d'aquell any, sinó la renda anual cobrada, fos de l'any que fos. No hem pogut destriar la part de l'any i l'endarrerida. Es copsa, en primer lloc, la disminució progressiva del pes de les pensions de censals sobre el total i l'increment de la renda de la terra. Fins al 1740 les pensions suposen més del 80 % i la renda de la terra no sobrepassa gairebé mai el 10 %. A finals de la centúria aquelles suposen el 65 % del total i aquesta sobrepassa el 20 %. L'apartat «altres» té una evolució irregular, normalment no supera el 10 %, però pot disparar-se per algun ingrés extraordinari per damunt del 20 %.

La recaptació de diners reflectia la conjuntura. Del 1711 al 1715, durant la Guerra de Successió, els ingressos assoleixen mínims, com ja es deia a la reducció de misses del 1710 «en lo discurs del temps per ocasió del mal contingió experimenta nostra pàtria i que los molt infortunis y estragos de la guerra que tants anys contiguos ha suportat, molta de la renda de l'Iglésia (...) està totalment perduda».⁴⁰ El 1789 i el 1793 el procurador demanava desfer el contracte perquè el preu del blat era alt, i cal suposar que era difícil cobrar les pensions i cobrir la quantitat compromesa. De fet, el 1789 s'assoleix un mínim i a l'abril de 1794 no es podia pagar «per las inclemèncias del temps»,⁴¹ com el 1809, «y habida razón de que en el día es escasa la cobranza».⁴²

Aquesta evolució de les pensions contrasta amb la renda de la terra. El 1789, amb els alts preus del blat, els ingressos de la terra eren, en comparació amb les pensions, molt elevats. El cereal de les masoveries n'era la causa.

El quadre 7 mostra l'evolució de la renda per quinquennis (mitjana a partir dels cinc anys) i es compara amb la renda teòrica que segons el capital s'havia d'haver rebut. L'índex de l'ingrés per pensions de censal inicia des del 1720 un descens lent i progressiu. Val a dir que la reducció de l'interès gairebé no es nota

40. *Reduccions...*, op. cit.

41. *Resoluciones velles*, I, 22-iv-1794, foli 367.

42. *Llibre de resolucions del any 1802*, I-IX-1809, foli 152.

en la renda real i sí, en canvi, en la renda teòrica. En xifres absolutes es pot parlar que des del 1730 la recaptació per pensions se situava a l'entorn de les 8.000-8.500 ll., sense que reflecteixi l'increment del capital que les generava. La relació renda real - renda teòrica s'expressa en el percentatge de recaptació. Aquest és molt elevat (se supera sempre el 80 %, excepte en 1711-15, a causa de la Guerra de Successió, i en 1741-45, període del qual sols un any fa mitjana). Després del 1750 la cobertura s'incrementa i en diversos quinquennis supera fins i tot la renda teòrica, a causa del cobrament de pensions endarrerides al 5 %. Tot i així, la relació és molt elevada i explica que les terces dels eclesiàstics s'anessin posant al dia com veurem.

La renda de la terra segueix una evolució diferent. Es multiplica per 9 del 1725 al 1790 a causa de la compra de masos en el primer terç de segle i de la influència dels preus en la definició de la renda final. Ara bé, el percentatge de cobertura no dóna pas els mateixos resultats. Si definim una renda de la terra teòrica calculada segons l'interès del censal del 5 %, els ingressos haurien d'ésser iguals a la renda teòrica. Del 1726 al 1745 amb prou feines suposava el 50 %, i l'interès que produïen les terres oscil·lava entre el 2 % i el 2,8 %. Era, en aquest cas, més rendible invertir a censal que en terres.

Les dades del 1750 marquen un canvi de tendència. Reducció de l'interès al 3 % i augment dels ingressos per terres. En l'evolució dels preus hi juga, però, que les Quotidianes iniciaren un procés de millora de la gestió. El 1770 trobem una excel·lent comptabilitat dels masos realitzada per l'administrador Canals, capellà que provenia d'una casa de pagès⁴³ plena d'exemples de noves plantacions de vinya i construcció de casetes. I el juny de 1775 resol·lia la Comunitat augmentar els lloguers dels camps.⁴⁴ El percentatge sobre la renda teòrica creix constantment fins al 323,7 % del 1791 al 1795, si bé coincideix amb els alts preus de finals de segle. L'interès que produïa el capital invertit en terres era cada vegada més elevat, fins al 9,7 % del darrer quinquenni i, per descomptat, per damunt del 3 % dels censals.

La renda de la terra era una petita part i amb prou feines si substituïa la lenta davallada de les pensions de censal. Les darreres columnes del quadre 7 recullen l'evolució de la renda total (els tres components junts) per quinquennis. Des del 1720, en què comptem amb dades fiables, es produeix una estabilitat de la renda. El 1780 l'índex era a 102, i a partir de 1786-90 es col·loca a 117,5 (fonamentalment perquè inclou un any excepcional en ingressos que és el 1786 i per l'alça general de preus de finals de segle).

43. *Llibre de comptes dels masos de la Seu, 1770-1805*, AHSM. En aquest període es realitzen plantades de vinya, construcció de cases, etc., que intensifiquen les explotacions de la Seu (Ll. FERRER, *Aproximació...*, op. cit., capítol II).

44. *Resolucions velles*, I, 30-VI-1775, foli 261. El preu de l'arrendament del camp de regadiu de Sant Joan d'en Coll evolucionà de la següent manera:

1712	40 ll.
1725	38,5 ll.
1732	36 ll.
1736	33,85 ll.
1754	40,75 ll.
1763	43,5 ll.
1766	51,5 ll.
1774	53,5 ll.
1788	86 ll.

OCTUBRE 7. Renda teòrica i renda real per quinquennis a les Quotidianes Distribucions de la Seu de Manresa (1701-95)

<i>quinquennis</i>	<i>renda teòrica dels censals</i>	<i>renda real</i>	<i>índex</i>	<i>%</i>	<i>renda teòrica deixat a censal capital terra</i>	<i>renda terra real</i>	<i>índex</i>	<i>%</i>	<i>interès real</i>	<i>total renda real</i>	<i>índex</i>
1701-1705	10.558,—				246,3						
1706-1710	10.017,—				289,3						
1711-1715	11.408,9				289,3						
1716-1720	11.378,3				462,7						
1721-1725	11.279,4	10.080,1	100,—	89,4	774,1					11.603,3	100,—
1726-1730	10.965,5	10.560,2	104,8	96,3	812,4	455,4	100,—	56,1	2,8	11.900,—	102,6
1731-1735	10.576,6	9.558,4	94,8	90,4	1.664,2	674,7	148,2	40,5	2,—	10.948,9	94,4
1736-1740	10.286,1	8.367,4	83,—	81,3	2.148,25	1.133,1	248,8	52,7	2,6	10.545,9	90,9
1741-1745	10.916,5	8.020,1 ¹	79,6	73,5	2.605,4	1.426,4 ¹	313,2	54,7	2,7	10.784,7 ¹	92,9
1746-1750	11.805,2				2.615,9						
1751-1755	7.536,7	8.112,5 ²	80,5	107,6	1.484,2	1.759,4 ²	386,3	118,5	3,6	11.597,6 ²	100,—
1756-1760	7.788,—	8.493,8	84,3	109,1	1.282,—	1.810,6	397,6	141,2	4,2	11.747,2	101,2
1761-1765	8.035,1	7.449,9	73,9	92,7	1.191,9	1.544,9	339,2	129,6	3,9	10.196,8	87,9
1766-1770	8.276,4	8.961,4	88,9	108,3	1.287,—	1.962,9	431,—	152,5	4,6	12.985,7	111,9
1771-1775	8.346,—	8.694,9	86,3	104,2	1.312,8	2.217,3	486,9	168,9	5,1	11.894,5	102,5
1776-1780	8.537,8	8.516,6	84,5	99,8	1.308,5	2.058,3	452,—	157,3	4,7	11.832,9	102,—
1781-1785	8.688,5	8.156,3	80,9	93,9	1.307,8	2.359,4	518,—	180,4	5,4	11.923,1	102,8
1786-1790	8.918,2	9.370,2	93,—	105,1	1.412,8	2.926,7	642,7	207,2	6,2	13.633,1	117,5
1791-1795	9.285,1	8.042,3 ³	79,8	86,6	1.329,4	4.303,1 ³	945,—	323,7	9,7	13.682,9 ³	117,9

1. Només un any.

2. Només dos anys.

3. Només dos anys.

Així, l'estancament en els ingressos de pensions de censal a causa de la reducció de l'interès —que es nota menys del que s'esperava— es compensa amb la puja de la renda de la terra a la segona meitat de segle. El resultat final és, però, una estabilitat de la quantitat recaptada. En un segle d'alça de preus generalitzada, la xarxa censalista era incapaç de garantir dignament la reproducció dels fills segons de les classes dominants, tot i les estratègies desenvolupades per mantenir el nivell d'ingressos.

A partir del 1792 desconeixem l'evolució de la renda. El 1808 el procurador oferia 14.000 ll., però és la darrera data. El sistema entrà en crisi en el segon terç del segle. Els llibres de resolucions aporten algunes pistes.

A la reunió de la Comunitat ^{44 bis} es va tractar una «altra vegada dels enormes atrasos sufrenen las Quot^s en ordre del cobro y determinà dita Comunitat donar un nou impuls a la cobrança dels Pios Fundadors que fa molts anys se mira ab molta indiferència». ⁴⁵ El 1841 hem vist que en la desamortització sols l'11,8 % de la renda de censals estava actualitzada de cobrament. El 1854 van visitar el bisbe per explicar-li «lo estat fatal en què estant las cosas de aquesta Iglésia». ⁴⁶ Endarreriment i trastocament administratiu a causa de la desamortització, però tampoc no cal exagerar: el 1869 fou un any de crisi i s'afirmava a la Seu: «lo cobrado en el presente año es 29 ll. al paso que en igual fecha de los años anteriores se tenían ya cobradas tres o cuatro mil libras». ⁴⁷ A l'any s'ingressarien entre 7.500 i 9.500 ll. anuals. Crisi progressiva però amb matisacions.

El 1829 la Comunitat havia pres la resolució que era millor invertir els diners a millorar les finques que invertir-los a censal. El capítol de canonges no ho entenia encara així i la polèmica es mantingué: «Los inconvenientes que presume haber hallado V.S. [és a dir, el Capítol] en la compra de mansos o tierras podrán ser minorados notablemente, quando por otra parte los esmercios en censales ofrecen otros mayores en el día y que solo verbalmente se podrán exponer.» ⁴⁸ Els avantatges i desavantatges no s'expliciten, però el fet de plantejar-ho ja és simptomàtic.

De censals pocs se'n crearen (vegeu el quadre 2), i per aconseguir-los les condicions de fiances eren draconianes. No és que no hi hagués sollicituds («per poder donar curs als memorials presentats, y com ni ha tants, triar o escollir los de millors hipotecas»), ⁴⁹ sinó que es miraven amb lupa per evitar l'endarreriment de les pensions o la possibilitat de convertir-se en ròssec.

Sobre l'evolució de la renda en si al segle XIX poc podem dir. Probablement la pèrdua de pes de les pensions de censal augmentà per l'increment en l'endarreriment del pagament i les respostes s'orientaren cap a la compra i millora de finques, prestar a censal amb garanties i, a poc a poc, va aparèixer la possibilitat d'una nova inversió: deute de l'estat o obligacions de ferrocarril.

44 bis. 10 de juliol de 1833.

45. *Resoluciones 1829-1901*, 10-VII-1833, foli 64, ASHM.

46. *Id.*, 10-V-1854, foli 242.

47. *Id.*, 281-V-1869, foli 385.

48. *Id.*, 30-V-1839, foli 2; 19-V-1832, foli 44.

49. *Id.*, 12-XI-1830, foli 17. En una sollicitud contestaven: «No acomoda a esta Rda. Comunidad por fianza el indicado Valentín Carrió respeto de estar atrasado en satisfacer las pensiones de varios censales está adendando a nuestras Q^{ts} y a mas se cree star obligado dicho Carrió en cumplir otras cargas a que está sujeto su patrimonio» (*id.*, 1832, foli 35).

Els ingressos dels eclesiàstics de la Seu

Sabem que en els béns de Quotidianes «los beneficiados tienen cifra en ellos toda la congrua para su sustentación».⁵⁰ Hem vist com els ingressos del benefici estricte eren molt petits, però l'accés a un permetia accedir a les Distribucions, les quals definien l'ingrés base del beneficiat. El 1775 la còngrua —quantitat mínima que havia de rebre un capellà— era de 130 ll., i el 1878 estava xifrada en 187,5 ll.⁵¹ El 1750, davant la reducció de l'interès, s'intentava cercar una fórmula «que los que residiran púgan guanyar las 150 ll. a lo menos per any, que guanyaven antes de la reducció».⁵² I el 1789 l'ingrés dels beneficiats es xifrava en 200 ll.⁵³ Un sondeig realitzat en els llibres de comptes de les Quotidianes entre els beneficis que ocupen les desenes dona els següents ingressos:

<i>benefici núm.</i>	1740	1760	1790
10	151,65	131,65	159,4
20	142,5	132,95	208,6
30	142,2	138,4	190,95
40	142,1	195,1	194,6
50	146,6	128,4	201,1

Si a nivell absolut, els ingressos dels eclesiàstics havien augmentat, a nivell relatiu, s'havien reduït. De 1740 a 1790 s'havien incrementat un 33 %, però els preus havien augmentat molt mes.

El cobrament el realitzaven per terces quatre vegades l'any. Sovint es feien totes les funcions dels fundadors, i la renda, en canvi, no es cobrava; això ocasionava retard en el cobrament de les terces. Un sondeig dona els següents resultats:

1716	—	terces del 1715
1738	—	terces del 1733
1764	—	terces del 1761
1790	—	terces del 1789

El retard es produí a la segona i tercera dècada del segle XVIII a conseqüència de la baixa de pensions a la Guerra de Successió. El 1738 es porta un retard de cinc anys, el 1764 s'ha reduït a tres i el 1789 a un, la qual cosa confirma l'acostament de la renda real a la teòrica i el cobrament de pensions endarrerides després del 1750.

Les terces eren l'ingrés bàsic dels beneficiats, però la mateixa administració de la renda i l'organització de la comunitat creava indirectament altres fonts d'ingressos. Hem vist com el procurador de Quotidianes s'encarregava del cobrament

50. *Id.*, 3-IX-1844.

51. *Llibre de deliberacions 1700-1801*, 23-II-1775, i *Resolucions 1829-1901*, 10-XII-1878, foli 453.

52. *Resolucions velles*, I, 30-VI-1751, folis 143-144.

53. Respostes al qüestionari de Francisco de Zamora, pregunta núm. 34. A Santpedor l'ingrés era de 187,5 ll., a Sant Feliu Sasserra, 200; a Mojà, 250 ll.; a Monistrol de Montserrat, 250 ll., i a Sallent, 200 ll.

a canvi d'un capsou (el 1770, per exemple, el capsou va pujar 212 ll. 17 s. 10 d.).⁵⁴ El reverend Anton Canals, administrador dels masos, també cobrava un capsou dels ingressos que s'obtenien d'aquells.⁵⁵ I la Concòrdia de Tauler fixava el 1655 el salari de determinats càrrecs (12 ll. al bosser de Quotidianes, 12 ll. al manador de misses, 10 ll. al procurador d'òbits i llegats piadosos, 70 ll. a l'organista etc.).⁵⁶ A més dels ingressos específics del seu benefici —que hem vist que eren més aviat petits—, podien tenir la possessió d'algun altre títol eclesiàstic sense presència o algun càrrec al marge de la Seu, com ara administrador d'alguna confraria.

Aquestes diverses possibilitats de millorar l'ingrés obrien la possibilitat d'una certa acumulació que invertien en la creació de censals com a «laica persona» i era el capital que a l'hora de la mort s'utilitzava en la fundació de misses —per reforçar els seus companys eclesiàstics—, de causes pies per donzelles maridar —per contribuir a l'estalvi de dots de la família de la qual havia sortit— i a retornar a l'hereu —a qui no havia costat res la seva col·locació— els béns que li sobressin.

Si la Comunitat de Beneficiats depenia exclusivament de la distribució de Quotidianes, no sembla que fos així en els canonges. Aquests eren 12, presidits pel paborde, màxima autoritat de la Seu. Els cinc més antics obtenien les Dignitats (cambrer, infermer, prior, cabiscol i rector de Sant Miquel). Segons l'enquesta de Zamora, els canonges rebien el 1789 a l'entorn de 600 ll. (excepte les dignitats).⁵⁷ En sabem molt poc de la procedència d'aquests ingressos. Una part sortien de la distribució de Quotidianes, a la qual participaven conjuntament amb els beneficiats, l'altra part dels ingressos de monopoli —carnisseries— i de senyor feudal —delmes, censos de senyoria, etc.⁵⁸

La diferència substancial d'ingressos marcava una distància econòmica important entre canonges i beneficiats. Desconeixem si la jerarquia que s'establí —no solament de títol, sinó monetària— tenia cap relació amb el grup social del qual es provenia. És probable, però caldria investigar els complexos mecanismes d'accedir als càrrecs eclesiàstics per demostrar-ho.

Malgrat tot, els ingressos dels eclesiàstics —d'uns i altres— provenien de relacions d'explotació que establien amb altres grups socials, ja fos per la via del censal, de la renda de la terra o dels drets senyoriais. Tots ells contribuïen a l'abaratiment de la reproducció social de la classe dominant perquè els fills segons d'aquesta eren els que ocupaven els càrrecs eclesiàstics.

La crisi de la xarxa censalista

A nivell secular el sistema censalista tal com l'hem descrit a la Seu de Manresa patia una contradicció fonamental: en els períodes d'alça de preus (com

54. *Comptes de Quotidianas, 1766-1777, any 1770, AHSM.*

55. *Llibre dels comptes dels masos..., op. cit.*

56. Concòrdia de Tauler, capítol 16.

57. Respostes al qüestionari de Francisco de Zamora, pregunta núm. 34.

58. En la relació de finques i censos de la Seu de Manresa que el Capítol i la Comunitat van aportar en el moment de la desamortització, a més dels ingressos de Quotidianes i del Capítol detallats més amunt, se citen els delmes i censos que corresponien a la dignitat de cambrer de la Seu: 411 jornals de delme, 5,5 jornals de delme i primícia, delmes i primícies de diversos masos de Claret, Juncadella i Torroella (C. LLORENS, *op. cit.*, apèndix).

el segle XVIII) no podia fer cara a la pèrdua de valor progressiu de les pensions. Per tal que no es produís aquest desgast de la renda necessitava un increment anual de capital —és a dir, un volum de fundacions— que fos igual com a mínim a l'increment dels preus. Segons Vilar, els preus del blat es multiplicaren per dos del 1720 al 1790 i per tres el 1800. El 1790 el capital total —que no la renda— de la Seu de Manresa sols s'havia multiplicat per 1,6 tot i els mecanismes de revaloració de capital, que eren fonamentalment dos:

— *La reducció de misses*, que hem vist més amunt que disminuïa el treball (cobraven més per missa assistida) però no incrementava el capital. Era també un mecanisme per disminuir la sobresaturació de la Seu quan les fundacions eren excessives.

— *Censal-terra/casa-censal*. Consistia a expropiar el deutor de pensions per cedir automàticament la terra/casa a censal a un nou censatari, habitualment per un preu superior a l'anterior. Es produïa així una revaloració del capital.⁵⁹

Ni l'un ni l'altre no foren suficients per situar el capital al nivell dels preus. Si el capital no va seguir aquesta evolució menys ho va fer la renda, especialment per la reducció de l'interès del 5 al 3 % i pels diversos intents desamortitzants que es produïren al llarg del període estudiat.

Alguns autors entren en la valoració de si l'interès era alt o baix. Aquesta no és la qüestió. El 5 % era la renda màxima que es podia extreure del censatari si no se'l volia ofegar i destruir i, per tant, fer desaparèixer la font de renda. Ho avala l'interès a desprendre's ràpidament de les terres i cases que queien a les seves mans. Solament les terres de regadiu que aportaven renda diferencial i alguns masos que es podien explotar més intensivament (convertir l'erm i el bosc en plantació de vinyes conreades per rabassaires) podien tenir algun interès i superar amplament el sostre del 5 % anual. I hem vist com aquestes terres tampoc no superaren aquest interès en els primers anys d'adquirir-les i va caldre esperar la segona meitat del segle XVIII per aconseguir-ho.⁶⁰

Un fet decisiu fou la reducció de l'interès dels censals a Catalunya del 5 al 3 % l'any 1750. De fet, a la resta de l'estat era una realitat des del 1705.⁶¹ No coneixem cap treball que aporti documentació sobre les causes que impulsaren el rei a promulgar aquesta pragmàtica ni el retard respecte a Castella. En la renda s'havia de notar ràpidament. A la contradicció secular de pèrdua progressiva del valor de les pensions calia afegir-hi aquesta reducció.

59. Vegeu, en aquest sentit, E. TELLO, *Propietat agrària i percepció de rendes. El paper de l'endeutament en la distribució social de les terres (Cervera 1744-1745)*, de propera publicació a «Estudis d'Història Agrària», 6.

60. Vegeu les reflexions d'Enric Tello sobre aquest tema en aquest mateix número de «Recerques». Es poden veure posicions diferents sobre l'interès a E. FERNÁNDEZ DE PINEDO, *El campesino parcelario vasco en el feudalismo desarrollado*, «Saioak», 1 (1977), p. 143, i *Actitudes del campesino parcelario propietario ante la usura y el crédito rural*, a Alfonso DE OTAZU (ed.), «Actas del I Coloquio Internacional de Historia Económica» (Madrid 1978), p. 371, i B. CLAVERO, *Prohibición de la usura y constitución de rentas*, «Moneda i Crédito», 143 (1977), p. 107.

61. A Catalunya s'efectuà la reducció segons la pragmàtica del 9 de juliol de 1750 (A. GARCÍA SAZ, *Origen y fin del fuero de las pensiones censales a sueldo por libra*, «Ausa», 38 [1961], p. 130, i J. FERREIRO PORTO, *Fuentes para el estudio de las formas de crédito popular en el Antiguo Régimen: obligaciones-préstamo, ventas de renta y ventas de censos*, «I Jornadas de Metodología Aplicada a las Ciencias Históricas» [1975], vol. III, p. 777).

En el Llibre de Resolucions de la Comunitat s'inscriu una simple nota: «Die 1 agost 1750 se posa en execució de la rebaxa dels censals a tres per cent, que antes era a cinch per cent en Catalunya.»⁶² Hom té la sensació a partir de la comptabilitat que la reducció es va complir amb tot el rigor, i a partir d'aquella data es cobrà el 3 % i els nous censals també es crearen amb aquest interès. La conseqüència immediata era que reduïa l'ingrés dels eclesiàstics. S'utilitzaren diverses fórmules per fer cara a aquesta problemàtica:

— «Després de la reducció feta en 1750 sols se celebren aniversaris per lo que impòrtan los rèdits dels adots assenyalaren los fundadors de aquells com aixís consta en dita reducció.»⁶³ Els aniversaris es reduïen d'acord amb la reducció.

— Una altra fórmula va consistir en el fet que els fundadors augmentessin el dot de la fundació perquè rendís les pensions necessàries per a la seva celebració.⁶⁴ Alguns ho podien fer, però en els més antics era impossible aplicar aquesta fórmula.

— La reducció dels individus que podien participar en la distribució.

En efecte, el 2 de setembre de 1750, un mes després de l'aplicació de la reducció, les actes de la Comunitat deien: «se ha juntat quinsena a fi de elegir personas pera sollicitar juntament ab lo Capítol la reducció de títols en esta Igl. per la nova reducció de censals.»⁶⁵ Els propers anys estan marcats per la polèmica entorn d'aquesta decisió.

Els decrets 11 i 16 de la visita del bisbe de Vic de l'any 1753 defenien la nova situació:

«11. Avent fet un diligent exàment de tota la renda cobrable subjecte a missas, aniversaris y distribucions, després de la rebaxa dels censals, a rahó de tres per cent en virtut del real decret, avem sols encontrat existents 6.500 ll., que repartides ab 50 individus toca a quiscun 130 ll., per lo que desitjosos que tots los eclesiàstics tingan la còngrua y decent sustentació, mana severament nos puga admètrer a ningú a las Quots. Dists. ultra del número prefigit de 50 en què a més dels 12 canonicats, junt ab lo de la Inquisició, y los Domers, tindran sempre lloch, lo comensal, lector, mestre de Capella y lo organista junt ab los sis beneficiats Passioners.»⁶⁶

Aquesta opció no va caure bé als patrons del beneficis: «*de dichos dos decretos se sigue inviolablemente excluidos 24 beneficiatos y por consiguiente no poder estos ser acomodados de los respectivos Patronos de los dichos beneficios, siendo esto en notario y grave perjuicio*» (...) «*como a zelador de la honra de Dios y del bien publico de la Ciudad pudiéndose con estos 24 beneficios acomodar muchos hijos de ella*».⁶⁷

62. *Resolucions velles*, I, 1-VIII-1750, foli 136.

63. *Reduccions fetes*, any 1755.

64. En el *Llibre de entrades y eyxidas 1740-1792* trobem diverses notes com aquesta: «Als 21 de febrer 1752, lo M^t R^{nt} Dr. Albert Madriguera, Pre. y Rr. de St. Fructuós de Bages ha depositat en lo armari de Quotidianas la quantitat de 150 ll. ab plata per part del augment del que ha disminuït ab la rebaixa del 5 al 3 per 100, la adot del Ultra Prima Classis ab Musica y Cantoria lo die de St. Fructuós fundat per dit M^t R^{nt} Sr. als 31 agost 1746», any 1752, núm. 5.

65. *Resolucions velles*, I, 2-IX-1750, foli 137.

66. *Id.*, 5-IV-1756, foli 169-170. El decret núm. 16 completava l'11 en el sentit de definir quin ordre s'entraria a la distribució quan hi hagués capacitat per augmentar-la.

67. *Id.*, foli 171.

Quan discutiren la protesta dels patrons, la Comunitat es negà a facilitar informació sobre la renda que es cobrava, encara que el 1759 van haver de reconèixer que era de 10.000 ll. i no de 6.500 ll., com havien declarat.⁶⁸ El 1761 la Comunitat féu una comissió «per a tractar lo modo com se podria compòndrer la causa entre dit Capítol y Patrons (dels Beneficis de la pnt. Iglésia) vertent en Roma sobre la reducció del número de residents».⁶⁹ Per la manca de notícies posteriors tot sembla indicar que s'hauria produït algun tipus d'acord en la línia de la reducció: el 1793 la Comunitat tenia 39 individus residents, als quals cal afegir 12 canonges i un de la inquisició. En total, 52.⁷⁰

La resposta més important de la Seu de Manresa a la reducció de l'interès fou la reducció dels individus amb dret a rebre distribució. La disminució de la renda a censal es va veure compensada per l'augment de la renda de la terra, i tot i l'estabilitat global (quadre 7) els eclesiàstics van poder incrementar els seus ingressos fins a les 200 ll. de finals de segle. La conseqüència, ja apuntada pels patrons, era la disminució de la capacitat de col·locació de fills segons.

Les necessitats de diners per part de l'estat obligà diverses vegades a recórrer als capitals que l'església tenia per deixar a censal. El 1780 una reial cèdula de sa majestat obligava les Quotidianes a invertir tot el diner líquid que tinguessin en el Reial Patrimoni, a canvi del pagament de l'interès al 3 % per fer cara a les despeses que ocasionava la guerra amb Anglaterra. Varen contestar que tenien solament 148 ll.⁷¹ El febrer de 1794 es repetí l'operació segons l'ordre del 9 d'octubre de 1793 i es lliuraren a censal al Reial Patrimoni 1.700 ll.⁷²

Paral·lelament a aquest mecanisme, que afectà una quantitat de diner limitada, trobem l'impacte dels vals reials. El reial decret del 20 de setembre de 1780 aprovava la primera emissió. Amb ells podia pagar-se qualsevol deute (entre ells, la lluïció de censals). Molt aviat es descobrí que era una forma fàcil d'obtenir crèdit i s'efectuaren diverses emissions, la qual cosa repercutí en la baixa del seu valor. Una de les mesures utilitzades per evitar la caiguda va ésser la creació de la caixa d'amortització, que s'havia d'ocupar del pagament d'interessos i de la redempció.⁷³ Amb la baixa del valor, era rendible comprar vals reials devaluats i lluir censals pel valor nominal. El llibre Mestre de Censals permet estudiar la importància d'aquests fenòmens.

Quina quantitat es lluí amb vals reials? Hem de distingir entre els vals reials lliurats directament a la Seu per lluir censals i les lluïcions realitzades directament a la caixa d'amortització, que cal suposar que es va fer igualment en vals reials.

68. *Id.*, 10-iv-1756, foli 172, i *Id.*, 30-v-1759, foli 185.

69. *Id.*, 10-x-1761, foli 201.

70. *Id.*, 12-iii-1793, foli 357.

71. *Id.*, 14-vi-1780, foli 279, i Censal juliol, núm. 148, *Llibre mestre*. Manuel Sisternes i Feliu, hisendat valencià en la seva obra *Idea de la ley agraria española*, l'any 1786 criticava aquesta disposició perquè era una manera indirecta d'extingir els censos i els particulars no trobaven diners per fer cara a les seves necessitats (J. CARRERA PUJAL, *Historia política y económica de Cataluña del s. XVI al XVIII*, Barcelona 1947, vol. IV, p. 33).

72. *Resoluciones velles*, I, foli 367, 23-ii-1794. En el *Llibre mestre*, amb el títol de reial patrimoni sols hi figura el censal de febrer, núm. 224, amb data de creació de 26-ii-1795 per un capital de 1.912 ll. 7 s. 3 d.

73. R. HERR, *op. cit.*

En el primer cas foren lluïts d'aquesta manera 20 censals en les següents dates:⁷⁴

1799	5	3.425 ll.
1800	3	2.600 ll.
1802	1	1.301 ll.
1803	3	2.600 ll.
1804	1	100 ll.
1806	3	316 ll. 18 s.
1808	1	4.020 ll.
1818	1	2.940 ll.
1826	1	3.640 ll.
NC	1	800
total	20	21.742,65

Més enllà del 1808, encara que escassament, els vals reials encara circulaven. La Seu, però, procurà que no quedessin a les seves mans per evitar la pèrdua de valor, i per això intentà fer-los circular com a capital. El llibre Mestre aporta algun exemple: Anton Gonfaus, de Lluçà, va rebre el 1831 8 vals reials «no consolidats de valor junts 1800 pesos, y se señala la pensió corresponent al valor que tenien los vales a la Plassa de Barcelona que en dit dia estàvan a la perdua de 90 %».⁷⁵ Una manera de desviar la lluïció amb vals reials era mitjançant la indemnitat, és a dir, traspasar el censal a un altre individu, que era qui es feia càrrec de les possibles pèrdues del valor nominal. El 10 de gener de 1801 Ignasi Soler i Morros, advocat, i Jaume March, botiguer, «volgueren lluir dits censals ab vals reials contra lo estipulat en las escripturas de sas creacions». Era una opció legal. Aleshores trobem —vés a saber per quines raons— un pagès d'Omís «que de son agrado se incorporaria dits vals reals y dells crearia nou censal al dit Capítol».⁷⁶ Es traspassava així el censal a un altre individu (gener 216 en el llibre Mestre) amb el compromís explícit per part d'aquest de retornar els diners amb moneda d'or i/o plata i no amb vals reials.⁷⁷

A partir d'aquest moment tots els contractes que se signin portaran una clàusula incorporada que prohibeix la lluïció amb paper amonedat i reclama l'ús exclusiu de l'or i la plata.

El segon mecanisme era la lluïció a la caixa d'amortització. En aquest cas la Seu no hi perdia —rebia el 3 % del capital lluït—, sinó l'estat, que recuperava el val pel valor nominal quan en realitat estava depreciat. Entre el 1800 i el 1805 es realitzaven cinc lluïcions en la dita caixa amb un capital de 3.342,5 ll.⁷⁸

74. Són els censals d'octubre, núm. 140, octubre, núm. 212, maig, núm. 181, desembre, núm. 266, desembre, núm. 265, setembre, núm. 223, juliol, núm. 128, novembre, núm. 204, febrer, núm. 205, febrer, núm. 199, gener, núm. 170, octubre, núm. 196, octubre, núm. 198, juny, núm. 165, febrer, núm. 223, febrer, núm. 220, març, núm. 249, febrer, núm. 197, juliol, núm. 80, agost, núm. 206 (*Llibre mestre*, AHSM).

75. Censal de maig, núm. 271.

76. Notari RALLAT 1800-1801, 10-I-1801, folis 39-40, AHCM.

77. És probable que la generalització del mecanisme de la indemnitat a principis del segle XIX tingués a veure amb el desviament dels vals reials cap a individus amb més dificultats.

78. Són els censals octubre, núm. 145, gener, núm. 162, desembre, núm. 274, maig, núm. 256, gener, núm. 217 (*Llibre mestre*).

El 19 de setembre de 1798, segons Herr, Carles IV decretava la venda en pública subhasta de les finques d'obres pies i capellanies de la Companyia de Jesús, els sis col·legis majors i els vincles llecs.⁷⁹ Es pretenia recollir diners per fer cara a l'amortització dels vals. Les compres es pagaven en diner efectiu o en vals reials, el capital passava a la caixa d'amortització a l'interès del 3 % per a l'antic amo. No era una desamortització completa perquè es cobrava una renda. A la Seu afectà tres finques: l'Hostal de l'Alba, l'Hostal del Sol i les cases del canonge Angla. Entre totes tres recolliren 25.567,85 ll., que a partir d'aleshores redituaven 767 ll. l'any. Com hem vist més amunt, la venda es realitzà per un preu molt superior a la compra. La Seu no perdia gaire en el canvi. No sabem, però, si aquest interès anual es cobrà i fins quan, perquè en el Llibre Mestre no consta pas com a lluit.

En síntesi, l'aportació obligatòria de diners líquids a l'estat, la maniobra dels vals reials i les lluïcions a la caixa d'amortització no afectaren excessivament el sistema censalista (afectà amb prou feines un 10 % del capital deixat a censal) i es generaren mecanismes d'autodefensa, com la pràctica de la indemnitat o la introducció de clàusules prohibitòries en els contractes. La primera investida institucional fou resistida; si de cas els problemes es traspassaren als censataris més febles.⁸⁰

A partir de la segona dècada del segle XIX la Seu pateix les conseqüències de la vaga de pensions de la mateixa manera que es produí la vaga de delmes. El 1833 la Comunitat «tractà altra vegada dels enormes atrassos sufrenen las Quot^s. en ordre del cobro y determinà dita Comunitat donar nou impuls a la cobransa».⁸¹ A partir d'aquí es plantejaren dues estratègies: una, que ja s'aplicava des de la centúria anterior, consistia a evitar el risc i prestar solament a qui pogués oferir bones fiances i hipoteques; la segona consistia a invertir en terres i deixar de banda els censals. Abans de la desamortització totes les reflexions de les actes —l'única font que tenim— giren entorn d'aquestes dues qüestions.⁸²

El 29 de setembre de 1841 la Comunitat protestà contra la desamortització dels béns del clergat secular, però dos dies després es presentaren a la Seu membres de l'Ajuntament de Manresa per fer-se càrrec dels béns eclesiàstics.⁸³ Segons la llei, no es podien desamortitzar aquells béns que estiguessin lligats a fundacions de misses. El 1844 la junta inspectora dels béns del clergat secular «concede a la Comunidad de Pbro. (...) la posesión interina de sus bienes declarándose libres de su incorporación al estado».⁸⁴ Afectava 42 beneficis; la resta tenien dos mesos per demostrar el seu caràcter. L'11 de gener de 1845 la restitució ja era definitiva, però la part dels canonges —els realment afectats per la desamortització— havia d'ésser ingressada a l'estat.⁸⁵

79. HERR, *op. cit.*

80. Una bona reflexió sobre les conseqüències de poder lluir deutes amb els vals reials es troba a CARRERA PUJAL, *op. cit.* vol. IV, ps. 60-61.

81. *Resoluciones 1829-1901*, 10-vii-1833, foli 64.

82. Aquesta vaga de pensions ha estat detectada també a Cervera (E. TELLO, *Pagosos...*, *op. cit.*).

83. *Resoluciones 1829-1901*, 29-ix-1841 i 1-x-1841.

84. *Id.*, 15-vi-1844, foli 142.

85. *Id.*, 11-i-1845, foli 150. Aquesta qüestió havia de provocar tensions i el poder que des de sempre havia estat en mans del Capítol passava ara a la Comunitat, l'única que sobrevivia a la desamortització.

En aquesta perspectiva les Quotidianes Distribucions quedaven al marge del procés desamortitzador. Tot i així, el mas Gorrians de Sant Feliu Sasserra i el mas Davesa de Sant Salvador de Guardiola varen ésser venuts perquè es confongueren amb béns del Capítol, encara que la Comunitat intentà mitjançant homes de palla aconseguir-ne la propietat.⁸⁶

El 1852 la situació econòmica de Quotidianes era difícil i es demanava passar comptes «*para saber el aumento o atraso de los fondos respeto que los transtornos y novedades de muchos años a esta parte han obligado a desembolsar extraordinarias cantidades*». A més de la pèrdua d'algunes heretats, calia afegir la disminució del 12 % dels censataris i l'augment desorbitant de la contribució territorial.⁸⁷ El 1854 anaven a visitar el bisbe per exposar-li la situació.⁸⁸

El 1861 s'insinuen en el Llibre de Resolucions dues sortides: la inversió dels fons de Quotidianes en paper de l'estat consolidat al 3 % i en obligacions de ferrocarril.⁸⁹ Un any després s'acordava vendre totes les finques de la Seu (de Quotidianes, infermeria, sagristia i carnisseria) i invertir els diners de la manera autoritzada pel bisbe que no se'ns explicita. Al mateix temps es facultava la comissió per acceptar lluïcions de censal amb una rebaixa de fins a la tercera part del capital.⁹⁰ El 1868 es permetia lluir solament amb la meitat del capital, perquè amb la nova inversió es milloraven les voluntats dels fundadors «*por estar los fondos públicos o la deuda pública tan baja*».⁹¹

La redempció de censals es regulava amb la llei de 24 de juny de 1867, segons la qual es constituïa una comissió liquidadora del deganat de Manresa i Bages que havia de fallar sobre la lluïció de censals lligats a la celebració de misses. Aquella es realitzava pel valor nominal de deute públic consolidada al 3 %. Tota la tongada de lluïcions dels anys setanta es realitzà d'aquesta manera.⁹²

Les dades empíriques (quadre 3) mostren la desaparició de la pràctica de les creacions des del 1840 i l'augment progressiu de les lluïcions des d'aleshores fins a culminar en els anys setanta. Malgrat la incertesa de les actes de la Comunitat, tot apunta a la progressiva substitució de manera directa o indirecta dels censals per deute públic de l'estat. La lluïció pel valor nominal del deute afavoria el censatari, però no perjudicava la Seu, perquè li mantenia el mateix interès. D'aquesta manera l'estat es convertia en el principal censatari de l'Església, allunyava aquesta de la funció de crèdit que havia tingut fins aleshores i deixava a mans d'altres grups socials —probablement més escanyapobres i depredadors— aquesta tasca.

La vaga de pensions i la incertesa oberta per la desamortització conduïren a la liquidació del sistema censalista i a la Seu com a institució de crèdit. El refugi

86. Foren venuts el 30-III-1843 a favor de D. Cayetano Ciscarelli, *Llibre mestre*. La Comunitat de Beneficiats atribuïa la venda al fet que el contracte de propietat era encaçalat pel Capítol i no per les Quotidianes Distribucions (*Resolucions 1829-1901*, 10-r-1848, foli 143). En l'heretat de Sant Julià d'Altura facultaren un home de palla perquè l'arrendés «con tal que quedés en nostre poder» (*id.*, 5-II-1845).

87. *Id.*, 17-VIII-1852, foli 232.

88. *Id.*, 10-v-1854, foli 242.

89. *Id.*, 11-vii-1861, foli 266, i 23-x-1861, foli 270.

90. *Id.*, 17-ix-1862, foli 289.

91. *Id.*, 16-vi-1868, foli 383.

92. Notari SUANYA 1876, Esc. núm. 441, 23-xi-1876, AHCM.

en el deute de l'estat era un refugi segur però incapaç de resoldre l'altra contradicció: la revaloració del capital. Però en aquest marc tal vegada l'Església ja havia deixat de ser la institució que garantia la reproducció dels fills segons. El pagament de sous per part de l'estat va treure importància a les rendes, i altres col·locacions —advocats i/o arquitectes— esdevenien més idònies per als caballers en la nova societat.

Els censataris

Aquesta anàlisi sobre la Seu de Manresa com a institució de crèdit no pot acabar-se sense una anàlisi dels destinataris dels diners, la durada i el volum dels préstecs i les causes de creació de censal. El Llibre Mestre recull des del 1740 totes les operacions, i a partir d'aquestes es poden estudiar aquells aspectes.

No cal esperar sorpreses de la font, la concessió de crèdits era un garbell entre una quantitat desconeguda de sol·licituds que realment definien la conjuntura. Poder triar condicionava l'elecció als que millors garanties podien oferir i deixava de banda els més pobres, que havien de recórrer a d'altres opcions. D'altra banda, la liquidesa del sistema —que depenia de les lluïcions i les fundacions— no sempre permetia crear censals ni que fos molt elevada la demanda. Així, les dades que presentem cal prendre-les amb una certa precaució.

QUADRE 8. Censals creats segons la professió del censatari (1740-1876)

<i>professió</i>	<i>censals</i>	<i>%</i>	<i>capital</i>	<i>%</i>
pagès	963	34,3	252.784,3	29,5
pagès de mas	71	2,5	49.990,3	5,8
artesans tèxtils	388	13,8	99.177,4	11,6
altres artesans	621	22,2	97.464,1	11,4
comerciants	238	8,5	116.606,5	13,6
noblesa	66	2,4	71.348,6	8,3
eclesiàstics	119	4,2	31.007,3	3,6
institucions	44	1,6	21.794,8	2,6
caixa amortització	9	0,3	35.431,6	4,1
desconeguda	285	10,2	80.311,4	9,4
<i>residència</i>	<i>censals</i>	<i>%</i>	<i>capital</i>	<i>%</i>
Manresa	1.902	67,8	421.780,7	49,3
cercler A	211	7,5	46.459,1	5,4
cercler B	357	12,7	134.389,1	15,7
comarques veïnes	105	3,7	87.777,8	10,3
resta de Catalunya	210	7,5	161.691,7	18,9
fora de Catalunya	2	0,1	90,—	0,1
desconeguda	17	0,6	3.727,9	0,4
total	2.804		855.916,3	

Al quadre 8 es recull la professió dels censataris i el diner rebut a censal. El grup que era receptor de més censals era el dels pagesos (34,3 % del total), seguit dels artesans sense els del sector tèxtil (22,2 %). De fet, si agrupéssim tots els pagesos i tots els artesans els percentatges s'igualen (36,8 % i 36 %). Se-

gueixen ja molt lluny els comerciants (8,5 %), eclesiàstics (4,2 %), noblesa (2,4 %), etc. Si tenim en consideració el capital que rep cada grup s'observa com els grups majoritaris són els que reben percentualment menys capital. D'aquí es dedueix que pagesos i artesans rebien censals de capital més petit, mentre que els pagesos de mas, comerciants i noblesa rebien censals de capital més elevat.

La segona part del quadre recull els censals creats per àrees geogràfiques. Manresa s'emporta el 67,8 % del total, les rodalies immediates de la ciutat (cercle A)⁹³ el 7,5 %, la resta de la comarca (cercle B)⁹⁴ el 12,7 % i la resta de Catalunya l'11,2 %. El Bages concentrava el 88 % dels censals de la Seu, però equivalien al 70,4 % del capital. Els censals de més capital eren creats als punts més allunyats de Manresa; a partir del cercle B ja es cospa aquesta tendència (12,7 % dels censals i el 15,7 % del capital) i es dispara a la resta de Catalunya (7,5 % de censals, 18,9 % de capital).

En síntesi: predomini dels pagesos i artesans entre els censataris, però reben, en comparació, menys capital que els altres grups i concentració a Manresa de la majoria de censals, si bé els de més capital foren creats fora del Bages (allà on residien els pagesos de mas, els comerciants o la noblesa).

Des de la perspectiva dels censataris la durada no era la mateixa que per a les Quotidianes. A aquestes els interessava la renda; per tant, no feien cas de si es produïa el fenomen de l'encarregació o traspàs del censal d'un individu a un altre. La definició de la durada és donada pel temps que un censal és en mans d'un censatari, quan passa de mans s'ha de considerar com a nova creació. Aquest criteri és el que hem emprat (quadre 9).

Del total de censals creats, del 59,3 % podem saber quant temps van durar: el 46,8 % menys de cinquanta anys (si ho desglossem per dècades els resultats són homogenis), el 33,9 % entre 50 i 100, el 18,1 % entre 100 i 200 i l'1,3 % va durar més de 200 anys. Així, els censals no sobrepassaven els 50 anys de durada i a 100 ja s'havien lluit gairebé tots. Ara bé, el capital que suposen aquests censals presenta una particularitat: el capital lluit és més alt com més curta és la durada (el 46,8 % dels censals lluits amb menys de 50 anys suposaven el 64,4 % del capital). Per dues raons: una perquè els censals de més capital es llueixen més de pressa perquè són en mans de grups socials amb més capacitat de maniobra econòmica, o al revés, els més petits es mantenen més anys per la incapacitat dels censataris de fer cara a la lluïció; l'altra, que el volum dels censals era també més petit com més enrere en el temps situem la seva creació a conseqüència de l'alça de preus experimentada en el segle XVIII.

93. El cercle A el componen els censataris de les següents parròquies: Viladecavalls, Navarcles, Rajadell, Sant Fruitós, Sant Vicenç de Castellet, Santpedor i Sant Martí de Torroella.

94. El cercle B el componen la resta de la comarca i l'epígraf de «comarques veïnes» es refereix a l'Ànoia, Solsonès, Berguedà i Osona.

QUADRE 9. Durada dels censals a les Quotidianes Distributions de la Seu de Manresa lluits durant el període 1740-1876

<i>durada en anys</i>	<i>censals lluits</i>	<i>%</i>	<i>capital lluit</i>	<i>%</i>
0 a 10	123	7,4	76.428,8	15,3
11 a 20	165	9,9	80.871,4	16,2
21 a 30	136	8,2	51.040,8	10,2
31 a 40	186	11,2	61.237,7	12,3
41 a 50	168	10,1	52.311,1	10,5
51 a 100	564	33,9	139.979,3	28,—
101 a 150	213	12,8	28.697,4	5,7
151 a 200	88	5,3	7.040,4	1,4
+ de 200	21	1,3	1.954,6	0,4

Un altre aspecte que cal observar és el volum dels censals que es crearen a Quotidianes. En el quadre 10 s'observa que el 55,3 % dels censals eren inferiors a 100 ll. i les tres quartes parts per dessota de les 200 ll. Aquest tipus de censal majoritari significava, en canvi, una part de capital molt petita. Els censals de menys de 200 ll. significaven el 21,6 % del capital, mentre que els que sobrepassaven les 1.000 ll. representaven el 5,6 % dels censals i equivalien al 46,5 % del capital. No és estrany que amb el temps les Quotidianes preferissin invertir en censals d'elevat capital, perquè, a més d'assegurar-los amb millors fermances, simplificaven el procés de percepció de les pensions.

QUADRE 10. Censals segons el capital de creació a la Seu de Manresa (1740-1876)

<i>grups</i>	<i>censals</i>	<i>%</i>	<i>capital</i>	<i>%</i>
0 a 25 ll.	255	9,1	4.111,4	0,5
26 a 50 ll.	397	14,2	15.879,2	1,9
51 a 100 ll.	896	32,—	80.387,9	9,4
101 a 150 ll.	236	8,4	31.524,2	3,7
151 a 200 ll.	273	9,7	52.219,6	6,1
201 a 300 ll.	202	7,2	54.539,9	6,4
301 a 500 ll.	210	7,5	89.606,9	10,5
501 a 1.000 ll.	180	6,4	129.989,8	15,2
1.001 a 2.000 ll.	95	3,4	145.998,5	17,1
2.001 a 4.000 ll.	39	1,4	120.561,8	14,1
més de 4.001 ll.	21	0,8	131.097,1	15,3
	2.804		855.916,3	

Aquesta distribució tan desigual es pot matisar amb l'estudi de dos grups (de 26 a 100 ll. i més de 1.000 ll.) per professions (quadre 11). En el grup de 26 a 100 ll. pagesos i artesans (tant els del sector tèxtil com la resta) estan per damunt del 50 % d'individus, mentre que els comerciants, la noblesa i les institucions volten el 25 %. En canvi, en el grup de més de 1.000 ll. els termes s'inverteixen: solament el 4,6 % dels pagesos, el 4,4 % de l'artesanat tèxtil i l'1,3 % de la resta d'artesans tenien censals per damunt d'aquella quantitat, mentre que l'11,3 % dels comerciants, el 15,5 % dels pagesos de mas o el 17,4 % dels comerciants superaven aquella quantitat. A nivell del capital aquest fenomen s'aguditzava: en el grup de més de 1.000 ll. els pagesos de mas hi tenien el 77,9 % del capital, els comerciants el 52,6 % i la noblesa el 77,8 %, mentre que per als pagesos suposava el 46,3 %, el 26,8 % en els artesans tèxtils i el 17 % en la resta d'artesans.

QUADRE 11. Censals per professions segons el capital de creació a la Seu de Manresa (1740-1876)

professió	grup de 26 a 100 ll.						grup de + de 1.000 ll.						total	
	censal	(1)	(2)	capital	(3)	(4)	censal	(1)	(2)	capital	(3)	(4)	censal	capital
pagès	484	37,4	50,3	37.063,9	38,5	14,7	44	28,4	4,6	109.571,—	27,6	43,4	963	252.784,3
pagès de mas	37	2,9	52,1	2.858,5	3,—	5,7	11	7,1	15,5	39.444,—	9,9	78,9	71	49.990,3
tèxtil	161	12,5	41,5	11.616,5	12,1	11,7	17	11,—	4,4	26.549,3	6,7	26,8	388	99.177,4
artesans	354	27,4	57,—	26.549,—	27,6	27,2	8	5,2	1,3	16.566,—	4,2	17,—	621	97.464,1
comerciants	61	4,7	25,6	4.793,9	5,—	4,1	27	17,4	11,3	61.357,8	15,4	52,6	238	116.606,5
noblesa	7	0,5	10,6	446,—	0,5	0,6	21	13,6	31,8	55.504,—	14,—	77,8	66	71.348,6
eclesiàstics	43	3,3	36,1	2.846,—	3,—	9,2	4	2,6	3,4	12.527,8	3,2	40,4	119	31.007,3
institucions	11	0,9	25,—	812,—	0,8	3,7	2	1,3	4,6	5.000,—	1,3	22,9	44	21.794,8
caixa d'amortització	—	—	—	—	—	—	5	3,2	55,6	33.480,7	8,4	94,5	9	35.431,6
desconeguda	135	10,4	47,4	9.281,3	9,6	11,6	16	10,3	5,6	37.656,8	9,5	46,9	285	80.311,4
total	1.293			96.267,1		11,2	155			397.657,4		46,5	2.804	855.916,3

1. % sobre el total de censals del grup.
2. % sobre el total de censals de la professió.
3. % sobre el total de capital del grup.
4. % sobre el total de capital de la professió.

És obvi que els petits pagesos i artesans rebien petites quantitats a préstec, mentre que comerciants, petita noblesa, pagesos de mas i institucions rebien préstecs més importants. Quan l'estratègia que s'imposà fou la creació de grans censals perquè oferien més garanties implicava abandonar els grups socials més desfavorits i llançar-los a mans dels escanyapobres. El crèdit de la Seu, en aquestes circumstàncies, es convertia en un altre mecanisme de diferenciació social.

En el 42,3 % dels censals s'indica la causa de la seva creació. És una mostra representativa del total. Al quadre 12 s'exposen aquestes causes. La més freqüent és la compra d'una peça de terra o casa (54,9 % del total), segueix la quitació d'altres deutes (Censals, VCG) amb el 18'8 %, i per pagar dots, llegats i enterraments, el 14,7 %. No és una inversió productiva, sinó un endeutament per a la subsistència i la reproducció social.

QUADRE 12. Causes de creació dels censals de la Seu de Manresa

	<i>censals</i>	<i>%</i>	<i>capital (ll.)</i>	<i>mitjana</i>
compra peça de terra o casa	650	54,9	109.364,25	168,3
compra peça o casa de la Seu	72	6,1	10.364,25	143,9
quitar censal/VCG/o deutes	223	18,8	162.376,97	728,1
per obres	31	2,6	10.591,7	341,7
per pagar dots/llegats/enterraments	174	14,7	88.383,2	507,9
per expedició	95	8,—	33.621,5	353,9
indemnitat	416	35,1	122.001,75	293,3
fundació de personats	14	1,2	8.044,33	574,6
lluït per un altre	24	2,—	7.966,3	331,9
altres	10	0,8	9.907,64	990,8
total	1.185	42,3	562.621,9	329,2
no consta	1.619	57,7	293.284,4	
total	2.804		855.916,3	

Cal aturar-nos en l'apartat de la «indemnitat o encarregació», que afecta el 35,1 %. La tercera part dels censals de la Seu canviaren de mans sense intervenció de les Quotidianes. D'altra banda, el 6,1 % dels censals tenen com a causa una compra de terra o casa a la Seu, aquell mecanisme que hem explicat més amunt de revalorar el capital del censal. La causa «d'expedició», és a dir, per invertir en negocis no especificats afecta el 8 %. La resta de causes són poc significatives: 2,6 % per a obres, 1,2 % per fundar personats, 2 % lluïts per a un altre individu, etc.

Es pot filar més prim si analitzem les principals causes d'endeutament amb la professió de l'endeutat (quadre 13). Els pagesos destaquen en la renovació dels deutes (45,7 %), en el finançament de la reproducció social (pagament de dots) i en el traspàs d'uns individus a d'altres dels deutes (31,5 % en la indemnitat). En canvi, la inversió en compra de peça de terra o casa està més lligat als artesans i mostra l'estreta relació entre endeutament i adquisició dels mitjans per subsistir. Destaquen també en l'encarregació. Els comerciants assoleixen els màxims en la compra de terra/casa i per fer cara als dots i la noblesa en els dots i quitació de deutes.

QUADRE 13. Causes de creació dels censals de la Seu de Manresa per professions

professió	<i>compra peça de terra o casa</i>				<i>quitar censal, VCG o deutes</i>				<i>per pagar dots, llegats, enterraments</i>				<i>indemnitat</i>			
	(1)	%	(2)	%	(1)	%	(2)	%	(1)	%	(2)	%	(1)	%	(2)	%
pagès	157	24,2	28.954,3	26,5	102	45,7	62.793,8	38,7	65	37,4	16.469,8	18,6	131	31,5	28.629,8	23,5
pagès de mas	3	0,5	500,—	0,5	3	1,4	10.479,—	6,5	5	2,9	1.830,—	2,1	4	1,—	15.270,8	12,5
tèxtil	115	17,7	22.164,8	20,3	42	18,8	20.657,6	12,7	35	20,1	16.341,7	18,5	66	15,9	18.268,9	15,—
artesans	206	31,7	20.219,1	18,5	33	14,8	18.623,—	11,5	22	12,6	4.765,—	5,4	131	31,5	21.935,1	18,—
comerciants	68	10,5	22.885,8	20,9	15	6,7	17.627,8	10,9	23	13,2	14.530,—	16,4	36	8,7	17.863,9	14,6
noblesa	9	1,4	2.715,4	2,5	7	3,1	13.953,3	8,6	13	7,5	28.571,7	32,3	9	2,2	15.512,5	12,7
eclesiàstics	29	4,5	3.067,7	2,8	5	2,2	7.700,—	4,7	1	0,6	40,—	0,05	9	2,2	588,—	0,5
institucions	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
caixa d'amortització	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
desconeguda	63	9,7	8.857,2	8,1	16	7,2	10.542,4	6,5	10	5,8	5.835,—	6,6	30	7,2	3.932,8	3,2
total	650	100,—	109.364,3	100,—	223	100,—	162.377,—	100,—	174	100,—	88.383,2	100,—	416	100,—	122.001,8	100,—

1. Censals.
2. Capital.

Aquestes diferències insinuen els grups socials menys poderosos entrampats en una xarxa caracteritzada pel traspàs de deutes dels uns als altres, per l'augment d'aquests per la via de noves creacions i per un intent de sortir-se'n amb la inversió en terres i cases (que la mateixa Seu rebutjava quan queien a les seves mans), que es realitzava a costa d'endeutar-se i reiniciar així la roda de deutes. En tot això, les pinçades de renda per a les Quotidianes eren constants.

Conclusió

La xarxa censalista no estava concebuda com un sistema de crèdit, sinó com a forma d'extracció de renda que permetés mantenir els eclesiàstics. Demanava com a premissa l'existència d'uns grups socials que haguessin d'endeutar-se per poder-se reproduir socialment. I l'estructura de classes els havia generat: pagesos (generalment rabassaires) i artesans urbans. Sense les necessitats estructurals de crèdit de tots ells la xarxa no haguera tingut sentit.

El capital que alimentava la xarxa provenia exclusivament de les fundacions que es produïen a la mort d'alguns individus. La renda que s'havia de satisfer per celebrar-les anualment era capitalitzada i es convertia en una cessió de capital que després era incorporada a la xarxa. Eren els grups dominants (petita noblesa, pagesia benestant i comerciants manufacturadors) i els fills segons d'aquests col·locats com a eclesiàstics els que feien aquestes aportacions de capital. Era una relació de distribució entre ells perquè reforçaven i abaratien la col·locació dels fills segons.

Les misses que s'havien de celebrar a la mort d'algú segons la seva voluntat constituïen una aportació de renda directa als eclesiàstics, que suposava una mínima part de la renda total. La relació d'explotació amb els grups dominats es constituïa aquí perquè les aportacions que feïen a l'església no ajudaven a mantenir cap individu d'aquests grups. A part, òbviament, del fet que eren els receptors dels crèdits amb la conseqüent extracció de renda.

Els diners rebuts per la via de les fundacions s'invertien en censals. A vegades ni tan sols arribaven els diners, sinó censals ja creats que eren consignats a nom de la Seu. En principi, no s'invertia en compra de terres. Hem comprovat com en el primer terç del segle XVIII la rendibilitat de les terres estava per dessota de l'interès dels censals. Tot i així, del 1730 al 1740 s'adquireixen diversos masos i peces de terra de regadiu. En una anàlisi més aprofundida detectem que els propietaris són censataris de la mateixa Seu amb problemes que cedeixen el mas, i l'adquisició es produeix en el període que la renda de la terra toca els mínims de la centúria. Estem davant d'una estratègia habitual: els préstecs a censal podien acabar amb l'execució dels béns de l'endeutat, que passaven al censalista. Aquest, en lloc d'assumir la seva explotació de manera directa, preferia vendre de nou i que el comprador assumís la renda en forma de censal. Aquest fenomen era generalitzat amb les cases i terres de secà d'escàs valor, mentre que quan eren peces de regadiu o masos, capaços de produir una renda diferencial, se solien retenir. A la segona meitat del segle XVIII les terres començaren a proporcionar interessos més elevats que els censals, entre altres coses perquè responien a la puja dels preus.

Sense trastorns massa profunds de la conjuntura, la xarxa censalista, que rebia contínues aportacions dels fundadors, havia de permetre incrementar progressi-

vament la renda i, en conseqüència, els ingressos dels eclesiàstics. O, des d'un altre punt de vista, augmentar el nombre de capellans. El segle XVIII fou un segle d'alça de preus i d'alteracions monetàries al final, i l'interès dels censals fou reduït del 5 al 3 % el 1750.

Davant d'això es desenvoluparen diversos mecanismes de defensa, que hem estudiat: les reduccions de misses que descongestionaven les celebracions i augmentaven la caritat de les funcions religioses, la revaloració del capital amb la pràctica censal-terra-censal, amb increment del dot d'algunes fundacions, etc. Però l'operació més important fou la reducció a 50 dels títols eclesiàstics de la Seu de Manresa com a resposta a la baixa de l'interès. Els patrons dels beneficis —els que proposaven qui havia d'ocupar-los— es queixaren perquè disminuïa el nombre de fills segons que es podien col·locar, però era una de les fórmules per no degradar socialment el nivell dels beneficiats. A part queda la causa de la reducció de l'interès, avui desconeguda. Amb tot, la renda de les Quotidianes Distribucions de la Seu va esdevenir estable, incapaç d'enfilarse als ritmes de la conjuntura del segle, encara que l'ingrés eclesiàstic augmentés per la reducció de títols.

Un altre mecanisme per garantir el cobrament de la renda era deixar diners a persones solvents. L'augment de la població —especialment de petits pagesos i artesans— i de la diferenciació social feren augmentar les sollicituds de crèdit. Els diners per prestar eren limitats i el crèdit s'orientà cap a individus amb capacitat econòmica, deixant de banda els grups socials més febles, que varen haver de cercar altres formes de crèdit probablement en condicions més dures (vendes a carta de gràcia, debitoris, etc.). Aquesta actuació es generalitzà el segle XIX i facilità el canvi de sistema.

L'acció de l'estat damunt la xarxa censalista s'ha de resituar. El 1780 la primera investida: quan els diners líquids que en aquell moment tenien les institucions eclesiàstiques s'havien de deixar a l'estat. La segona, quan es van poder lluir censals amb vals reials; i la tercera, quan es van haver de vendre determinats béns. Totes elles amb un tret comú: l'estat pagava els interessos. La Seu no hi perdia res, perquè continuava cobrant la renda i era a temps de desenvolupar mecanismes per no perdre-hi en els intercanvis amb vals reials (prohibició explícita en els contractes de lluir amb paper amonedat, pràctica de la indemnitat, etc.). En canvi, hi perdien els censataris: el diner col·locat a l'estat, encara que proporcionés a la Seu els mateixos interessos, no circulava i escanyava el sistema de crèdit.

No tenim la mateixa riquesa de dades per al segle XIX. La concentració de censals en mans segures continuà, es prengué consciència de l'avantatge d'invertir en terres i el 1835 ja no es creà cap censal nou. La primera desamortització no afectà els capitals de fundacions i deixà intactes les rendes de Quotidianes Distribucions a excepció d'alguns masos venuts per error. Es detecta desconcert en aquests anys, però a partir del 1860 comencen a clarificar-se les coses: es venen totes les terres (l'any 1862) i s'inverteix en deute públic de l'estat i obligacions de ferrocarril. Fins i tot les lluïcions del 1870 es feren pel valor nominal del deute públic consolidat.

Als censataris de més capital que havien pogut donar les oportunes garanties els sortia barata la lluïció. Les Quotidianes no hi perdien, perquè l'estat havia de pagar els interessos del deute. Es desposseïa així l'Església de la funció de prestamista i es contribuïa a crear una altra xarxa: la dels escanyapobres.

La desintegració de la xarxa censalista a mitjan segle XIX era la manifestació evident del fracàs del sistema que tenia com a objectiu contribuir a la reproducció social dels grups dominants mitjançant la col·locació dels fills segons a l'Església. Tots els esforços per reactualitzar l'ingrés havien fracassat i les percepcions anuals dels eclesiàstics s'havien devaluat continuament front a l'alça de preus. A més, a nivell econòmic s'havien produït prou canvis com per trobar col·locacions millors als cabalers. La crisi del primer terç del segle XIX insinua aquesta pèrdua de confiança en una institució fins aleshores fonamental. La història de la segona meitat del segle XIX és la història d'una readaptació de la qual n'hem apuntat solament alguns elements.